

A római pyxisek gyakorlati felhasználása és
szimbolikus jelentősége

jelige: róma

Kutatástörténet

A pyxisek már a Kr. e. 5. századtól kezdve létező, elsősorban kenőcsök, illatszerek és ékszerek tárolására szolgáló tárgyak. A tégelyek változatos anyagból készülhettek, formai sajátosságaikat részben meghatározzák a felhasznált anyagcsoport megmunkálási lehetőségei. A több darabból összeállított pyxisek alapvetően három részből állnak: a hengeres testből, illetve talp és fedő lapokból. Ehhez kapcsolódhat még a fedélgomb.

Kutatásuk alapját – történjen az bármilyen szempontból –, Jean-Claude Béal és Michel Feugère 1989-ben elkészített tipológiája jelenti. A szerzőpáros a Gallia területéről addig ismert csont pyxisek alapján dolgozta ki tipológiáját.¹ Ezt egészíti ki Sabine Deschler-Erb 1998-as tipológiája, amely szintén formai alapon, de immár szélesebb kategóriákat kijelölve osztja csoportokra a pyxiseket.² A tárgy jelentőségének értelmezéséhez nem szabad megfeledkezni a leggyakoribb felhasznált anyagtípusról, a fáról sem. A britanniai fa leleteket gyűjtötte össze Paola Pugsley 2003-as munkájában.³ Pannonia Magyarországra eső részének viszonylatában, legjobban a csontból, agyarból készülteket ismerjük, ezek gyakran részét képezik egy-egy lelőhely vagy múzeum csontanyag feldolgozásának.

Ezekben fontos szerepet játszik T. Bíró Mária munkássága, aki feldolgozta először a Magyar Nemzeti Múzeumban található csonttárgyakat,⁴ majd 2000-ben a teljes akkori csonttárgy anyagot.⁵ Ezek mellett 2012-ben részt vett az Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeum és Régészeti Park csonttárgyainak feldolgozásában Alice M. Choyke, Vass Lóránttal és Vecsey Ádám restaurátorral együtt.⁶

Az ábrázolások vizsgálatánál, amennyiben azok azonosításáról van szó, elsődlegesen a tárgyakból és azok tipológiájából érdemes kiindulni, azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni az ábrázolások és kontextusok értelmezését sem. Ehhez a legfontosabb Erdélyi Gizella: *A római kőfaragás és kőszobrászat Magyarországon* című könyve⁷ és Gáspár

---

¹ Béal – Feugère, 1983, 115-126.

² Deschler-Erb, 1998, 179-180.

³ Pugsley, 2003, 60-75.

⁴ T. Bíró, 1994, 41

⁵ T. Bíró, 2000, 91-92.

⁶ T. Bíró – Choyke – Vass – Vecsey, 2012, 55-66.

⁷ Erdélyi, 1974.

Dorottya *Pannóniai síremlékek I-III. - Római kori halottkultusz a mai Magyarország területén* című háromkötetes munkája.⁸

Amikor a tárgyról és értelmezéséről beszélünk – miután elsődlegesen a női élet kellékének minősül –, fontos forrást jelentenek R. Facsády Annamária és Bózsa Anikó római szépségápolásról írott munkái.⁹

A leletkontextus kérdésében alapvető Márton András 2019-ben megjelent gyűjtése,¹⁰ amelyben Pannonia temetkezéseit gyűjtötte össze a 3. század végéig. Mindezekon kívül a múzeumok ásatási jelentései lehetnek segítségünkre.

A kutatás során felmerült problémák

Mint minden kutatásnál itt is felmerültek nehezítő tényezők, amelyeknek egy részét idővel ki lehet majd küszöbölni. A leletanyag gyakran régi ásatásokból származik, amely azt eredményezi, hogy sok esetben kevés vagy egyáltalán nincs kontextus. Emellett nagy mennyiségű szórvány lelettel is számolni kell.¹¹ A kontextus hiányát nem csak az ásatási dokumentáció, hanem az előkerülés módja és a feldolgozás mértéke is befolyásolja. Sok esetben lehet találkozni olyan tárggyal, amely csupán tematikus gyűjtésekben lett publikálva, ezért a tényleges leletkontextus leírása hiányzik.

A másik nehezítő tényező, hogy a pyxisek még mindig kevésbé ismert tárgytypusnak tekinthetők, ezért gyakran vagy helytelenül, vannak meghatározva. Ehhez hozzájárulnak a terminológiai hiányosságok is. Már az antik forrásokban is számos kifejezést alkalmaztak a szépségápolási eszközök és szerek tárolására alkalmas edényekre. Ilyenek például a *pyxis*, *balsamarium*, *acra*, *capsa*, *cista*, *cistella*, *loculus*, *scrinium*, és a *scriniarium*.¹² A *balsamariumot* ma az üvegből készült illatszeres fiolákra használjuk, de nem biztos, hogy az ókorban is ennek a megnevezése lehetett. Amíg a *cista* és *cistella* egy formailag a *pyxishez* hasonló, azonban méretében legnagyobb valószínűséggel eltérő tárgyat jelöl, a *scrinium* egy kisméretű, festékanyag tárolására szolgáló, négyzetes formájú, lapos tárgy. Tovább nehezíti a kutatást, hogy ugyan a nemzetközi szakirodalomban a *pyxis* kifejezés általánosan elterjedt,

---

⁸ Gáspár, 2016, 213-222.

⁹ Bózsa, 2016, 286-296; R. Facsády, 2013, 78-83.

¹⁰ Márton, 2019, 196-197.

¹¹ Schenk, 2008, 242; Amrein, 1999, 303-304, 158/1559 tábl; Castella et al., 2002, 80.o 18/95 tábl.

¹² Gostenčnik, 2005, 123.

nem mindenhol, és kifejezetten a magyar publikációkban ritkán használják. Így gyakran találkozhatunk a tégely, doboz, tintatartó kifejezésekkel.¹³

A pyxis meghatározása

A funkció, forma, méret és a korabeli forrásokban levő meghatározások változatossága miatt a mai kutató számára is olykor nehéz meghatározni, pontosan mi is tekintendő vagy tekinthető pyxisnek. Én legjobbnak a formai alapú megkülönböztetést tartom, kiegészítve a funkció meghatározásával. Pyxisnek tekintem a kisméretű (2 cm-től kb. 20 cm magasságig), hengeres vagy hat esetleg nyolc szögletes tégelyeket, amelyek az elsősorban női életben használatos pipere tárgyak tárolására hivatottak. Modern kontextusban leginkább amolyan neszesszerként lehetne meghatározni.¹⁴

Jelenleg három forráscsoport áll rendelkezésünkre, amelyek segítséget nyújthatnak abban, hogy több információt szerezzünk ezekről. Az első ilyen maga a leletanyag. Ritkán ugyan, de kerülnek elő pyxisek zárt állapotban,¹⁵ ebben az esetben pedig megismerhetjük a bennük tárolt anyagokat, tárgyakat. Ezek lehetnek varróeszközök,¹⁶ ékszerek és egyéb apróságok.¹⁷

Nem kell azonban csukottnak vagy egésznek lennie egy pyxisnek ahhoz, hogy elárulja, mit tároltak benne. A festékek és illatszerek kis mennyiségben, akár az edény falára tapadva is megmaradhatnak, amelyből természettudományos vizsgálatok útján megállapítható, milyen összetevőket használtak ezek elkészítéséhez. A Szihalom-Budaszög lelőhelyen előkerült pyxisen végzett anyagvizsgálatok kimutatták, hogy bizonyos esetekben, a festékanyagok összetétele szinte azonos a mai sminktermékekével.¹⁸ Ezen kívül találtak még koriandert, ként, szegfűszeget is pyxisekben, amelyek feltehetőleg tartósító anyagként, vagy gyógyhatású növényként szerepeltek.

De nem csak a leletanyagból, hanem írott forrásokból is ismerjük a pyxiseket. Több helyen is említik, mint kozmetikumok tárolására szolgáló tárgyat. *Lukianos*nál,¹⁹ *id. Plinius*nál,²⁰ *Ovidius*nál²¹ és *Scribonius Largus*nál²² általánosságban, mint szépítőszer és gyógyszerek

¹³ Pugsley, 2003, 60-75; T. Szőnyi, 1973, 5-67; T. Szőnyi, 1974, 5-44; T. Bíró, 2000, 91-92; Márton, 2019, 196-197; Hamarneh, 2023, 63; Szabó, 1984, 99; Grossi, 2015, 247-249.

¹⁴ Baú, 2004, 58; Béal – Feugère, 1983, 115; Bózsza, 2016, 288; Márton, 2019, 196; T. Bíró, 2000, 92.

¹⁵ Bőr, 2022, 173-177; Vaday, 1989, 123-124; Vojlovica-Pančevo 24. sír, Tápiószéle 53. sír, Vršac-Trg Sava Kovačević, 6., 9., 10., 11. sír; Hunedoara Timișană, 3. sír, 7. sír; Szeged-Röszke

¹⁶ Béal – Feugère, 1983, 116.

¹⁷ Baú, 2004, 58; Béal – Feugère, 116; Márton, 2019, 116; Vaday, 1989, 124.

¹⁸ Berecz et al, 2022, 359.

¹⁹ Lukian. Am. 39.

²⁰ *id.* Plinius, Nat. Hist. VIII. 108.

²¹ Ovid. Rem. Am. 355

tárolója szerepel, azonban megjelennek konkrét példák is. *Martialis*nál egy *idős kurtizán a fogait, műszempilláit, póthajait tárolja pyxisben*,²³ *Petronius* pedig *műszemöldök tárolását* említi.²⁴ *Petronius*nál azonban egy másik helyen is említést kap. A XXIX caputban egy szekrényen helyezkedik el a „*kicsinek éppen nem mondható aranyszelence (az eredeti szövegben pyxis aureus), mely – ahogy beszéltek – a gazda első szakállát rejtette magában*” (Horváth István Károly fordítása). A magyar szövegben a LXXI-es caputban, *Trimalchio* síremlékének leírásánál is megjelenik egy kenőcstégely, azonban az eredeti szöveg az *unguenta* szót használja, amely bármilyen kenőcsös illatszer tárolására alkalmas edényt jelenthet. Ebben az esetben, pedig nem lehet egyértelműen pyxisre gondolni.

Tipológia

A Béal – Feugère szerzőpáros és Sabine Deschler-Erb munkássága alapján két, egymással párhuzamba hozható tipológiát lehet felállítani (**I. tábla 1.-2 kép**).²⁵

Míg a Béal és Feugère a pyxisek testén megfigyelhető jellegzetességek, Deschler-Erb inkább a test formája alapján sorolta ezeket típusokba. Így beszélhetünk a Béal – Feugère 1-es típusról, amelynek fedele kiszélesedik, alap és fedőkorongja a test belső peremén nyugszik. Ennek következményeképpen, a felső perem átmérője nagyobb, mint a test középső átmérője. Az egyes típust további két, a és b altípusra lehet szétválasztani. Ide tartozik biztosan a Magyar Nemzeti Múzeumban található három csont pyxis (**Pl. Kat. I.3**).²⁶ Deschler-Erb ennek feleltette meg saját 1-es és 2-es típusát.

A Béal – Feugère a2 típusra jellemző leginkább, hogy teste alul és fölül is lekerekített. A hármas típus ezekkel szemben ívelt, kissé bikonikus formával rendelkezik,²⁷ így megfeleltethető a Deschler-Erb 3-as típusnak.²⁸

Ezeket felül Deschler-Erb még további három típust különített el. A 4-es és 5-ös típus a baluszter és fordított baluszter formájú pyxiseket tartalmazza. A 6. típusba pedig a

---

²² Scrib. Larg. 30, 37-74.

²³ Mart. 9, 37

²⁴ Petr. Sat. CX, 2; XXIX;

²⁵ Béal – Feugère, 1983, 116; Deschler-Erb, 1998, 180.

²⁶ T. Bíró, 1994, 41.

²⁷ A 3 típust galliai és római példányok képviselik.

²⁸ Béal – Feugère, 1983, 116; Deschler-Erb, 1998, 180.

dombordíszes pyxiseket helyezte. Ennek magyarázata, hogy ezeknél a díszítés miatt nehezen kivehető a test valódi formája, így nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy ezek mely típusba illenének.²⁹

Egyik tipológia sem foglalkozik a fedelek eltérő kialakításával. Amíg a galliai feldolgozásban csak olyan pyxisek szerepelnek, amelyek teteje dugószerűen a testbe csúszik, Deschler-Erb a tipológia szempontjából egyáltalán nem is tulajdonít figyelmet ezeknek. Ez eredményez egy olyan részcsoporthoz a leletanyagon belül, amely a jelenlegi tipológiák alapján atipikusnak tekinthető.

Az alj kialakítása megegyezik szinte minden darabnál. A korongformára kialakított alj egy, a tetőhöz hasonlóan kialakított vájatba illeszkedik, majd vagy pecekkel, vagy ragasztással kerül rögzítésre.

Tipológián kívüli pyxisek

Felmerül a kérdés, hogyha a tipológia elsősorban csont pyxiseket felhasználva készült, lehet-e alkalmazni más anyagból készült tárgyakra is, hiszen ezek készítés technikája eltérő. Véleményem szerint a kívülről illeszkedő tetejű pyxisek önmagukban külön csoportot képezhetnének a tipológiában. Márpedig az eddig ismert tárgyak közül a fémből, üvegből és terrakottából készültek többnyire ebbe a csoportba tartoznak, de csontból és fából is készültek ezzel a kialakítással. Az agancs, csont, agyar és fa pyxiseknek a készítmódja pedig gyakorlatilag megegyezik, így feltehető – és ezt a meglévő tárgyak is igazolni látszanak –, hogy ebből kifolyólag formáik is ugyanolyanok, vagy legalábbis nagyon hasonlóak lesznek. Vagyis a fedél kialakítását nem szabhatja meg önmagában az alapanyag. Emiatt szerintem fontos lenne a meglévő formáknál a *a* és *b* alkategóriát kialakítani, az eltérő fedél kiképzés alapján. Szintén atipikusnak tekinthetők, a – leginkább fémből készült –, 6 és 8 oldalú pyxisek.

Műhelyek

A pyxiseket, mint funkcionális tárgyat már a görögök is ismerték, és előszeretettel készítették, ezeknek a formája azonban erősen eltér a rómaiakétól. Nem tudjuk pontosan lekövetni a fejlődés folyamatát, amely segítene elkülöníteni azokat a műhelyeket ahol kifejezetten ezeket

---

²⁹ Béal – Feugère, 1983, 116; Deschler-Erb, 1998, 180.

készítették. Tovább nehezíti ezek meghatározását, hogy ugyan a pyxisek gyakran töredékesen kerülnek elő, ezek mind használat során sérült kész tárgyakból származnak. Ugyanígy kevés félkész darabot ismerünk.³⁰ Ahogy a díszítéseknél sem lehet tipológiai vagy időrendi rendszert felállítani azok jellegéből, ez ugyanúgy igaz a műhelyekre is. Túl egyformák a készítési nyomok és sajátosságok ahhoz, hogy ebből készítési területre lehessen következtetni.³¹

A másik módszer, amellyel készítési körzeteket lehet elhatárolni az egyes típusok elterjedési területe. Az 1a típus széles elterjedést mutat birodalom szerte, ugyanígy az 1b is, amely ennek lehetett az egyszerűbb változata. Biztos ismereteink vannak róla, hogy Alexandriában és Közép-Itáliában fejlett csontművészet volt.³² Ezzel szemben, Béal és Feugère szerint Dél-Galliában csupán import tárgyként van jelen.³³ Ennek ellent mond az a feltételezésük, hogy a 2-es típus egy regionális változat lehet. A második állítást támasztja alá, hogy Pannoniából is ismerünk ehhez a típushoz tartozó darabot (Kat. 13.). Az pedig, hogy ritkán kerül elő régészeti leletként, inkább tulajdonítható annak, hogy alapvetően kis mennyiségben gyártott tárgy lehetett – hiszen elkészítése nagy szakértelmet igényelt, használata pedig kifejezetten az észak-itáliai kultúrához kapcsolódott –, mint annak, hogy egy idő után felhagytak a tárgy gyártásával.³⁴ Valamint ezt támasztja alá ez is, hogy feltételezhetően a legtöbb darab fából készült, hiszen ez lehetett a legegyszerűbb és legmegfizethetőbb megoldás. Ezek azonban csak a megfelelő körülmények között maradnak meg, így nagyobb mennyiséget a mai Nagy-Britannia területéről ismerünk.

Egyedül a ritkának és különlegesnek mondható emailos millefiori pyxiseknél lehet feltételezni egy kifejezett műhelyt, mert elkészítésükhöz annyira speciális szakértelem kell. Hiszen vagy a mesternek kell értenie egyszerre a fém és az üveg megmunkálásához is, vagy egy olyan műhelyt kell feltételeznünk, ahol egyszerre dolgozott fémműves és üvegműves is. Ez mindkét esetben ritkának tekinthető, így valószínű, hogy ezek mind egy helyről származnak. A műhely helyét Grossi valahol Közép Európában feltételezi, az elterjedés alapján, hiszen egy ilyen drága és sérülékeny tárgyat nem szállíthattak messzire. Egyedül egy tárgyról jegyzi meg,

---

³⁰ Béal – Feugère, 1983, 119.

³¹ Béal – Feugère, 1983, 120; T. Bíró et al., 2012, 61-66.

³² Béal – Feugère, 1983, 120; Saedlou 2004, 131-135.

³³ Béal – Feugère, 1983, 121.

³⁴ Béal – Feugère, 1983, 120.

hogy vagy utánzat, vagy a műhely egy későbbi darabja, utalva annak silányabb kivitelezésére.³⁵

Talán hasonló mondható el a Zadarban, a római kori Iaderben előkerült üvegbetétes ezüst pyxiséről (**Kat. II.5**) is, hiszen a tégely és a belehelyezett üveg pohárka mérete közötti milliméteres különbségek feltételezik, hogy aki az utóbbit készítette, annak méretet kellett vennie az előbbiről. Ebben az esetben Stefanač egy itáliai műhelykört feltételez, Zadar Itáliával fenntartott szoros kereskedelmi kapcsolatai alapján.³⁶

Felhasználás

A római korban a tárgyakat, főként a tároló funkcióval rendelkezőket, gyakran arról nevezték el, amelyet elhelyeztek benne. Így beszélhetünk *graphiariar*ól – írószerek számára, *nartheciar*ól – illatszerek és gyógyszerek számára, illetve *dactylothecar*ól – kifejezetten gyűrűk számára. De ide tartozik a *loculus*, *loculi* elnevezés is, olyan dobozok számára, amelyek belül részekre voltak osztva.³⁷

A pyxisek alapvetően három csoportba sorolhatók funkciójuk szerint. Ezek közül a legelterjedtebb, amely alapján általában meg szokták határozni, a női élethez és azon belül is a tisztálkodáshoz, kozmetikai termékekhez tárolásához kapcsolódó szerepe.³⁸ A csont – és valószínűleg a fa pyxiseket is leginkább az arcfestékek és az unguentumnak nevezett sűrű, krémes illatszerek tárolására alkalmazták. Ezt a típusát pyxiseknek nartheciumnak nevezik a korabeli források.³⁹ Azonban a leletanyag rámutat, hogy ezeket sem kizárólag itt használták. Aquincumban került elő egy öt, egymáshoz kapcsolt pyxisből álló tárolóegység, amelyben falfestéket tartottak.⁴⁰ A más anyagból készült, méretében is nagyobb változatosságot mutató pyxisek azonban többféle funkciót is betölthettek. Nem csak illatszerek és smink tárolására voltak alkalmasak, hanem – ahogy a mai neszesszerek is – apróságok, varróeszközök, ékszerek tárolására is.⁴¹

---

³⁵ Grossi, 2015, 248.

³⁶ Stefanač-Šoper, 2017, 522.; Štefanac, 2013, 172.; Plesinar-Gec, 1972, 253.; Jurkič, 2003, 121; Saedlou 2004, 131-135.

³⁷ Pugsley, 2003, 60.

³⁸ Bózsza, 2012, 288.

³⁹ T. Bíró, 2000, 91-92., Bőr, 2022. 170.

⁴⁰ T. Bíró – Choyke – Vass – Vecsey, 2012, 65.

⁴¹ Baù, 2004, 58.

A második csoportot a gyógyszereket és gyógyhatású növényeket tartalmazó pyxisek alkotják.⁴² Ezekkel ritkábban találkozunk a leletanyagban, feltehetően azért, mert a szerves anyagok – még ha be is vannak zárva a tégely belsejébe nehezebben maradnak meg. De erre lehet példa az a pyxis, amelyben koriander és szegfűszeg maradványai voltak.⁴³

A harmadik csoportot pedig azok képezik, amelyekben apró tárgyakat, ékszereket tároltak. Ez jellemző mind a Birodalom területén, mind a barbaricumban előkerült pyxisekre.⁴⁴

Kerültek elő egymásba helyezhető, fokozatosan csökkenő méretű pyxisek is. Ezeket J.-C. Béal – M. Feugère játékokként határozta meg. Ilyeneket ismerünk többek között a Kercsi-félszigetről és Ciprusról, valamint a Caromb pyxis is ezt a csoportot képviseli.⁴⁵ Ugyan erre nincsen teljes bizonyíték, egyelőre jobb elmélet híján el kell fogadnunk. Talán hozzátett ehhez az értelmezéshez az is, hogy a pyxisek tetejének vagy talpának önmagában való megtalálása esetén azokat gyakran azonosítják játékbábukkal vagy játékkorongokkal.

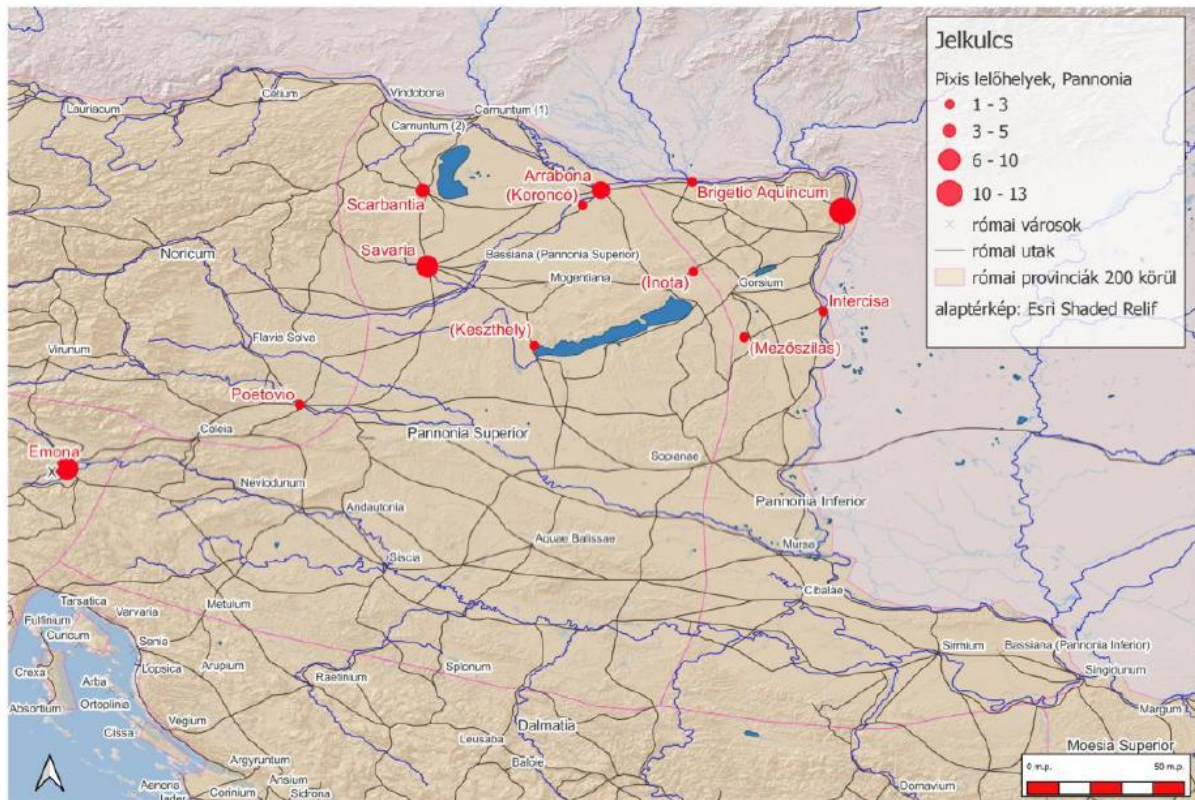
---

⁴² Lukian. Am. 39; id. Plinius, Nat. Hist. VIII. 108.; Ovid. Rem. Am. 355; Scrib. Larg. 30, 37-74.

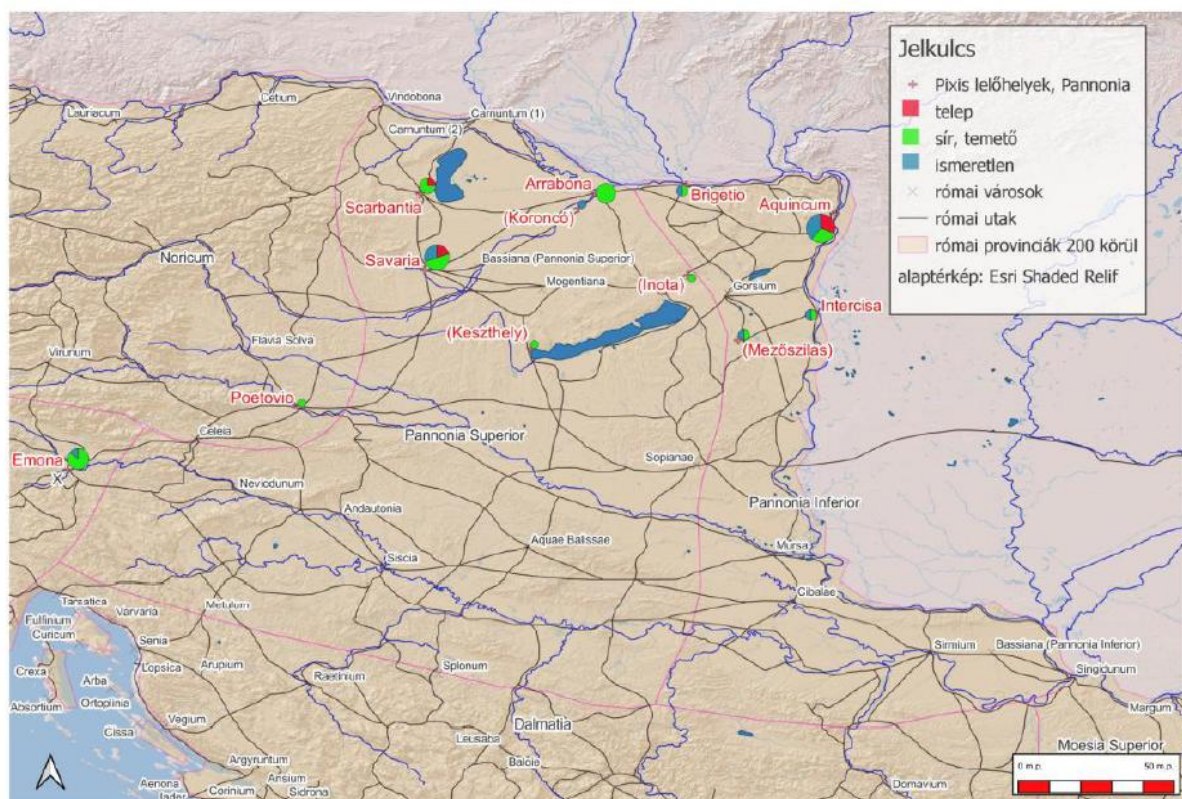
⁴³ Berecz et al., 2022, 359.

⁴⁴ Bőr, 2022, 170, 174; Berecz et al., 2022, 359; Baú, 2004, 58; Kercsi-félsziget, Béal-Feugère, 1983, 116; Márton 2019, 196.

⁴⁵ Béal – Feugère, 1983, 116.

1. kép: A pyxisek mennyiségi eloszlása a pannoniai leletanyagban

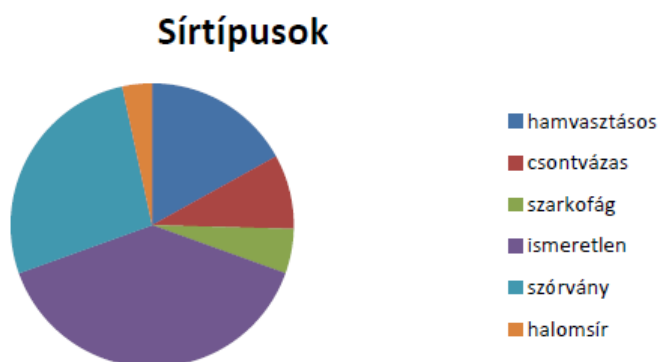
2. kép: A pyxisek mennyiségi megoszlása lelőhelytípusok alapján

Pyxisek a leletanyagban

Telepekről előkerült pyxisek

A telepekről előkerült pyxisekről sokkal szegényesebb információval rendelkezünk a pontos kontextust tekintve, mint a sírokból származóknál. A rosszabb megmaradási körülmények miatt – a telepanyag jó megőrzéséhez általában egy Pompeii jellegű katasztrófára van szükség –, jóval kevesebb pyxist ismerünk ilyen kontextusból. Ehhez valószínűleg az is hozzájárul, hogy a gyakran feltehetően töredékes állapotban megmaradt tárgyakat nem tudják azonosítani, így egyszerűen hengeres csonttégely néven kerülnek felvételre.

Sírokból előkerült pyxisek

A rítust tekintve elmondható, hogy mind csontváz, mind hamvasztásos sírokban előkerültek pyxisek, azonban jelentősen nagyobb arányt képviselnek a hamvasztásos sírok. Ennek oka inkább keresendő a pyxisek időbeli elterjedésében, mintsem valamilyen más összefüggésben. A tárgyak többsége (48 db) az 1-2. századra keltezhető, amikor még jelentősen divatban volt a hamvasztásos temetkezési rítus. Ettől függetlenül szintén megtaláljuk egyszerű csontváz földsírokban, de még szarkofágtemetkezésekben (3 db) is.

Ezt részben befolyásolja a kutatás jelenlegi állása és a lelőhelyek kutatottsága is. A második térképen láthatók a lelőhelyek típus szerinti eloszlásban. A telepekről előkerült anyagot piros színnel, a temetőből/sírokból előkerülteket zölddel, míg a bizonytalan kontextusúakat kék színnel vannak jelölve. Látható, hogy jelentős eltérés van a két típus között, amely a fenti megállapításokat támasztja alá.

Ábrázolások

Különböző médiumokat megvizsgálva, különböző ábrázolásait figyelhetjük meg a pyxiseknek. Leggyakrabban kőemlékeken jelenik meg a tárgy, azonban ezek között is szembetűnő különbségek lehetnek. Az ábrázolás végső képét befolyásolhatja, hogy milyen kőanyagot használtak fel annak elkészítéséhez: a mészkő legtöbb fajtája puha, amely könnyen megmunkálhatóvá teszi, azonban gyors kopást, erős roncsolódást is eredményez. A márvány természetesen jobb megtartású, gyakran pontosabb, jobban kivehető és ez által könnyebben azonosítható ábrázolásokat eredményez. Ellentétben például a fibulákkal, amelyek ábrázolásánál, gyakori, hogy a valódi formát mellőzve, csupán jelzésként korong, vagy elnagyolt hagymafejes fibulát ábrázolnak. A pyxiseknek ritka az olyan megjelenítése, amelyen nem ismerhetők fel egyértelműen a tárgy formai jellemzői. Vannak természetesen gyengébb minőségű, csupán a tárgy körvonalára hangsúlyt helyező ábrázolások is. Ilyen például egy házaspár szarkofágja Franciaországból (Tábl. III.8).⁴⁶ A Rómából származó Thiasos szarkofágon (Tábl. III.9)⁴⁷ azonban egyértelműen és részletesen kivehető a mainas kezében lévő kis pyxis, amelynek kúpos típusú fedelét másik kezében tartja.

Mozaikokon és falfestményeken ritkán jelenik meg pyxis, így erre csupán egy, azonban jelentős példát hozok. A silistrai falfestményen (Tábl. III.10)⁴⁸ ugyanis ugyanolyan illatszerez készlet jelenik meg, amely Aquincumban került elő (Tábl. II.7). A több pyxisből összeállított tárgye gyűjtést a hozzá rögzített kampó segítségével, az ábrázolás tanúsága szerint láncra akasztva hordták, és feltételezhető az is, hogy így is tárolták.

A tárgy kevésbé ismert voltának és a tipológia ritka alkalmazásának tudható be, hogy a pyxisek egy kevésbé ismert tárgycsoport. Ennek következményének tekinthető az is, hogy az ábrázolásokon nehezen ismerik fel őket, illetve gyakran azonosítják más, hasonló formájú, méretű vagy funkciójú tárgyakkal. Ez történt a Titus Aelius⁴⁹ szarkofágján megjelenő tárggyal is, ezért ezt az ábrázolást fogom használni összehasonlításként, az egyes értelmezések kizárására.

⁴⁶ <http://lupa.at/27319>; AE, 1983, 00713; G. Collot, 1981, 33, Nr. 135; AE, 2001, 01415; Bosche, 2015, kat. M26; Nouvel, 2021, 92, Nr. 170.

⁴⁷ <http://lupa.at/31959>

⁴⁸ T. Bíró – Choyke – Vass – Vecsey, 2012, 13; Atanasov, 2007, 447-470.

⁴⁹ <http://lupa.at/663>; Kovács-Petényi, 2013, 133; Kovács-Petényi, 2014, 427; AE, 2013, 01234.

Ábrázolás	Hasonlóság	Különbség
doboz vagy ládika	hasonló funkció – szépítő szerek és eszközök tárolása	négyzetes alak a hengeres testtel szemben
pohár	hasonló forma	a pyxis egyenes testével szemben a pohár lefelé beszűkül
illatszeres doboz	azonos forma	nagyobb, nem közvetlenül tárolja az illatszert, hanem üveg balsamariumokat

Ezek közül a leggyakoribb a ládika (**Tábl.IV. 12**). Abban az értelemben érthető a párhuzam, hogy gyakran hasonló szerepet töltöttek be, amennyiben ékszereket, apró női tárgyakat tároltak bennük. Azonban, ha figyelmesebben megnézzük a két tárgyat – egyszerűen formai, tipológiai szempontból –, egyértelműen láthatjuk, hogy nem azonosak. A legszembetűnőbb különbség az alakjuk. A ládika az egyik leggyakrabban ábrázolt tároló tárgy a sírköveken, így változatos ábrázolási módjait ismerjük. Többnyire egy nagyobb, húsz-huszonöt cm körüli magassággal rendelkező tárgynak látjuk, azonban vannak kisebb, a pyxisekével megegyező méretű változatai is. Azonban mindegyiknél egyértelműen megfigyelhető, hogy egy négyzetes, sarkokkal és éllel rendelkező tárgyról beszélhetünk. Titus Aelius szarkofágján azonban – még azzal együtt is, hogy egyébként ez egy rosszabb megtartású mészkőszarkofág –, jól megfigyelhető az ábrázolt tárgy hengeres alakja (**Tábl. III.11**).⁵⁰

A gyakoriságban második helyen a poharak állnak. Itt már nehezebb egyszerűen forma alapján elkülöníteni a tárgyakat, hiszen a poharak tárgyformája hasonló a pyxisekéhez. Ugyanakkor itt is vannak olyan alapvető eltérések, amelyeket meg lehet figyelni mind az ábrázolásoknál, mind a tárgyaknál. Amíg a pyxisek teste – a hármass, bikónikus típus kivételével –, mindig egyenes, addig a poharak a test alsó harmadában fokozatosan összeszűkülnek (**Tábl. IV.13**). A másik jellegzetes különbség ennél sokkal prózaibb. A pyxiseket mindig a fedelükkel együtt ábrázolják, függetlenül attól, hogy ez kúpos alakú, fedélgombbal ellátott, vagy pedig lapos fedél volt-e. Ezzel szemben a poharak teteje az ábrázoláson egyszerűen el van vágva, szinte bele lehet látni a belsejébe.

A harmadik összehasonlítási tárgy megkülönböztetése talán a legnehezebb. Ennek oka, hogy formájában szinte teljesen megegyezik a kúpos tetejű pyxisekkel. A pyxisekkel ellentétben ezekben nem kenhető, zselés állagú anyagot, hanem olajakat tároltak, és fa dugóval zárták le.

⁵⁰ Gáspár, 1986, 54-59.

Az illatszeres dobozok formára szinte megegyeznek a pyxisekkel, azonban méretük sokkal nagyobb. A Seuso kincsben található tárgy (**Tábl. IV. 14**) magassága 32 cm, súlya pedig kicsivel több, mint 2 kg.⁵¹

Gyakran találkozunk ábrázolások vizsgálatánál azzal az elmélettel, hogy a készítés folyamán, főként, ha ez köre kerül, a tárgy méretét nem az eredeti arányában készítik el, hanem befolyásolja, hogy mit szeretnének hangsúlyozni a képen, azonban nem minden esetben igaz. A pyxis és az illatszeres doboz között az egyik legjelentősebb különbség a méretük. Hogy igazoljam, hogy ténylegesen saját méretében jelenik meg, több ábrázolást is megvizsgáltam. Az első az magán a Seuso kincsben található tárgyon van, amely önmagát ábrázolja (**Tábl. IV. 15**). Itt jól megfigyelhető, hogy az illatszeres doboz, mely nem magának az illatszernek, hanem az azt tartó üveg fiolának tárolására szolgált, ugyan egy kislány kezében van, még így is kifejezetten nagyméretű. A lány pedig alját tartva, két kézzel fogja. De mivel ez az ábrázolás egy kifejezetten részletekbe menő, fémfelületre készített kép részlete, megvizsgáltam köemlékeket is. Az egyik Kyzikoson került elő (**Tábl. V.16**). Az illatszeres doboz itt az előzőhöz hasonlóan egy kislány kezében van. Szintén megfigyelhető annak mérete, illetve, hogy a lány itt is alulról, két kézzel fogja. De hogy ne csak gyermek kezében lássuk, egy aquileiai sírkő töredéken egy felnőtt nő kezében látható (**Tábl. V.17**). Ugyan az a tárgy és az azt tartó kéz aránya itt már más, továbbra is egyértelműen megállapítható, hogy egy nagyméretű tárgyról beszélünk. Továbbá szintén megjelenik ugyanaz a kéztartás.

Mit tekintünk gazdag temetkezésnek?

Ha helytálló az állítás, hogy a pyxisek gazdag sírokban fordulnak elő, pontosítani kell, hogy mit is értünk ez alatt. Márton András a római tárgyak és szokások terjedésében a katonaság elsődleges vezető szerepét látja, nem pusztán, mint felvevő és használó, de mint terjesztő is.⁵² Ez megmagyarázhatja azt, hogy miért annyira jellemző a katonai és ahhoz közeli környezetben a római identitáshoz köthető tárgyak feltűnése. Ottományi Katalin nagyobb hangsúlyt fektet a melléklet alapján feltételezhető társadalmi rang kérdésére. Kiemeli, hogy ez elsősorban a temetőn belüli, relatív sorrend kialakítására alkalmas, semmint az elhunyt tényleges társadalmi státuszának megállapítására.⁵³ Ezen túl ad egy általános elképzelést milyen jellegű tárgyak jellemzik egy magas társadalmi státuszú elhunyt sírját. A kora római korban férfiaknál ezek elsősorban a katonai felszereléshez, veteránokhoz köthető tárgyak,

⁵¹ <https://seuso.mnm.hu/hu/a-seuso-kincs/targyak/az-illatszeres-doboz#&sobj=11>

⁵² Márton, 2019, 234-236.

⁵³ Ottományi, 2016, 263.

nőknél a nagy mennyiségű, bennszülöttekre jellemző ékszer valamint a nemesfémek jelenléte (Tábl. V.18). Kerámia tekintetében jellemző az import (Tábl. V. 19) és helyi edényformák keveredése.⁵⁴

Peter Fasold ennél részletesebben vizsgálja az elméletet. Két típust határoz meg a mellékletadási szokások alapján. Úgynevezett itáliai mellékletadási szokásnak tekinti a sírban előkerült kevés mellékletet – ezek között szerepelhet az urna, egy-két ékszer, balsamariumok, mécsesek, éremmelléklet. Szerinte azzal magyarázható a mellékletek kis száma, hogy a társadalmi reprezentáció elsődleges eszköze az igényesen kialakított síremlék volt.

Ezzel szemben bemutat egy bennszülött vagy „öslakos” mellékletadási típust, amelyre viszont a kifejezetten nagy mennyiségű edénymelléklet jellemző, gyakran több készlet, mind kerámiából, mind bronzból. Emellett megjelenik a nagymennyiségű viseleti elem, használati tárgyak, ételmelléklet, ló, kutya, kocsi.⁵⁵ Ez alapján meg lehet vizsgálni a pyxiseket tartalmazó sírok kontextusát: Előfordulnak nagymennyiségű mellékletet tartalmazó sírok, de ugyanúgy megjelennek a kevesebb, az itáliai típusra jellemző tárgyakat tartalmazókban is. Vagyis elmondható, hogy ugyan a beköltözőkkel került Pannoniába a tárgytípus, idővel átvették az itt élők is, akik utánózni akarták a római életmódot.

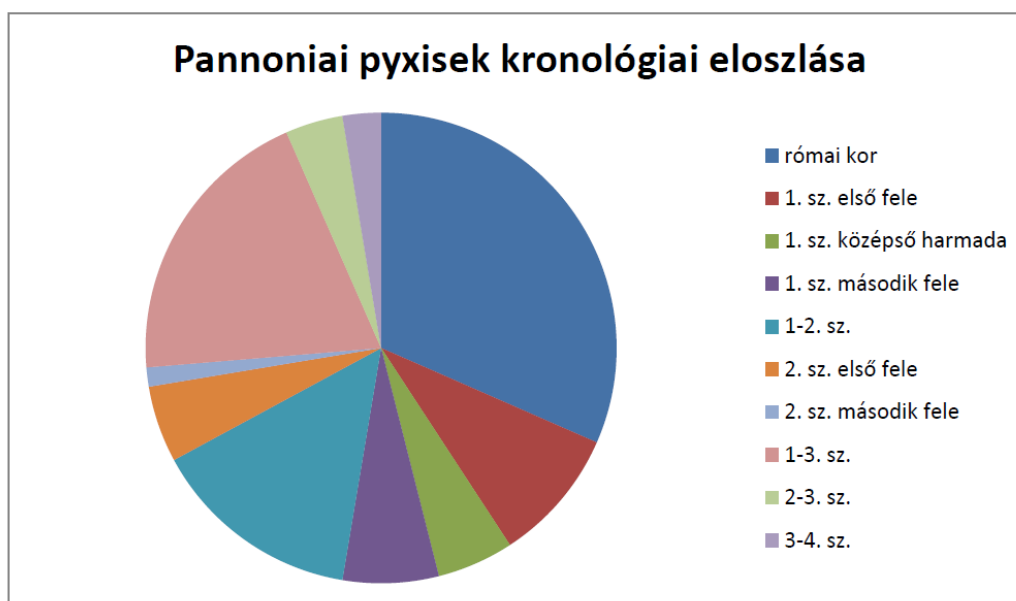
Mint látható a régészetben sokféleképpen lehet meghatározni a gazdag temetkezést, már önmagában a leletanyag mennyisége alapján, azonban én ennél specifikusabban tettem ezt meg a jelen esetben. Amikor gazdag temetkezésről beszélek, a következőket értem alatta: luxusáru (terra sigillata, import üvegedények), nemesfém áru, illetve jó minőségű import tárgyak jelenléte a sírban. Amennyiben ezek a feltételek teljesülnek, azt vagyonos ember temetkezésének tekintem. Ezt azonban nem tekintem egyenlőnek azzal, hogy az elhunyt magas társadalmi státuszú is volt. Ismerünk példákat arra, hogy felszabadított rabszolgák, mint pl. Trimalchio, olyan vagyonnal rendelkeztek, amelyből megengedhettek maguknak egy nagyszabású, értékes tárgyakkal ellátott temetkezést. Ugyanakkor az ellenkezője sem bizonyított. Attól, hogy egy sírban kevés melléklet van, esetleg egyáltalán nincs, nem jelenthető ki egyértelműen, hogy egy szegény vagy alacsony társadalmi rangú személy sírja. A vagyon és a társadalmi rang ugyan sok esetben összefügg, de csupán a sírból egyiket sem lehet egyértelműen feltételezni. Egy valamire azonban sokkal jobban utalhatnak a temetkezések: az elhunyt romanizáltságának mértékére.

---

⁵⁴ Ottományi, 2016, 263-269.

⁵⁵ Fasold, 1998, 60-68.

Sírokból előkerült pyxisek kronológiai és társadalmi értelmezése

A pyxisek kronológiai vizsgálata és egyértelmű megjelenítése diagramon nehéz feladat. Ennek legfőbb oka, hogy a jól keltezhető kontextusból származó tárgyak szinte mind sírokból kerültek elő (melyeket alapvetően a mellékletek alapján lehet datálni), emiatt pedig nagyon sokféle, kis intervallumokra szűkített keltezéssel találkozunk. A díszítés és a forma a kutatás jelenlegi állapotában nem alkalmas arra, hogy datálásra használjuk. A legvalószínűbb, hogy ezek – a provinciákat tekintve – nagyjából egy időben léteztek.

Alapvetően azonban mindről elmondható, hogy az 1-3. századra jellemzőek. Legnagyobb mennyiségben mind Pannoniában, mind a többi provinciában az első században fordulnak elő. A 2. század első felétől csökkenés figyelhető meg, de még mindig magas számban vannak jelen. A harmadik századra azonban jelentősen megcsappan a számuk, a század végére pedig szinte teljesen el is tűnnek. Az később előkerült darabok inkább régebbi, megőrzött tárgy sírba kerülésének tekinthetők, mintsem aktívan használt edénynek.

A korai időszakra való keltezés azt az elméletet látszik alátámasztani, hogy ezek a beköltöző itáliai lakossághoz, illetve a városokban élő, hozzájuk hasonlítani próbáló bennszülött lakossághoz köthető. Ez pedig felveti a társadalmi csoporthoz kötés kérdését. Az itáliai bevándorlókhoz történő kapcsolás vajon egyet jelent azzal, hogy az elit használta? A bennszülöttek esetében csak a társadalom felső rétege engedhette meg magának a római luxust? Véleményem szerint a pyxisek anyagának és kivitelezésének sokféleségét tekintve,

nem lehet egyértelműen kimondani, hogy a közép vagy alsóbb rétegek egyáltalán nem engedhették meg maguknak ezeket. A leginkább Nagy-Britanniából ismert, fa pyxisek között szintén megtaláljuk a díszítettebb, igényesebb kivitelű darabokat, a többség szolgálhatott megfizethetőbb megoldásként.

Vannak azonban olyan típusok, amelyeket egyértelműen a tehetősebbek, a magasabb társadalmi státuszú lakosság számára szántak. A katalógusban a Különleges pyxisek cím alatt megtalálható emailos és ezüst pyxisek **(Kat. I.4)** ilyenek.⁵⁶ Ezek nemcsak nemesfém anyaguk és szépségük alapján, hanem a készítésükhöz szükséges szaktudás alapján is kiemelt helyet foglalnak el az elemzésben.

Levonható következtetések

A pyxisek kutatása jelen pillanatban egyedül a tárgyak azonosítására alkalmas. Hiányzik azonban egy olyan gyűjtés – akár provinciális, akár birodalmi szinten, amely lehetővé teszi a tárgytípus részletekbe menőbb vizsgálatát.⁵⁷ A lelőhely publikációkból kinyerhető információk gyakran nem tartalmazzák a tárgyak egyedi tulajdonságait, mint a méret vagy leírás, olykor még pontosabb keltezést sem. És a barbaricumban fellelhető darabokkal ellentétben sajnos nemigen történtek anyagvizsgálatok a birodalmi anyagot illetően, amely fontos lenne.

A jelenleg rendelkezésre álló információkat figyelembe véve a következő következtetéseket lehet megtenni. Elsősorban a velük együtt előforduló sírmellékletek alapján, a provinciákban a pyxisek az 1-3. századra keltezhetők. A datálást és a pyxisek előfordulását – legnagyobb számban korai alapítású városokhoz köthetők – tekintve, elmondható, hogy erősen kötődnek a beköltöző itáliai lakossághoz. Szintén a sírkontextus az, amely – a keltezéssel szorosan összefüggve jelzi, hogy a használók köre fokozatosan az itáliai kultúrát kedvelő és mindjobban átvevő bennszülöttekre is kiterjed.

A jelenlegi tipológiából kiindulva is lehet megállapításokat tenni. Bár sok darab a töredékessége vagy a megfelelő típus hiánya miatt nem helyezhető el ebben a rendszerben, a többi alapján megfigyelhető, hogy a pannoniai anyagot tekintve a többség Béal- Feugère 1a-b

---

⁵⁶ Štefanac – Šopar, 2014, 517 – 527, Stefanač, 2013, 172; Puschi, 1914, 63-65, Plesinar-Gec, 1972, 253; Jurkič, 2003, 121; Pottier, 1907, 794-795; Grossi, 2015, 247-249; Thierry, 1962, 66; Forsyth, 1950; Rostovtzeff, 1923, 104-106; Henry, 1933. 17-20; Mangoldt, 2005, 7-10.

⁵⁷ Bör Gabriella 2022-es cikke a szarmata anyagban betölti ezt a szerepet.

– Deschler-Erb 1 típusba sorolható a test formája alapján. A fedelet tekintve a legnagyobb számban a tipológiákból hiányzó kupak típus jelenik meg.

Méretüket tekintve igen nagy változatosságot mutatnak, tekintve, hogy magasságuk – csupán a teljes méretadattal rendelkező, egész tárgyakat figyelembe véve –, 2,7 cm-től a 24,5 cm-ig terjed. Az is megfigyelhető azonban, hogy a kiugró értékek ellenére az átlag magasság 3 és 6 cm közé tehető.

Ugyan a tárgyforma ennél jóval régebbre nyúlik vissza – az esztergálással készült hengeres tégelyek már a Kr. e. 8. századtól jelen vannak az anyagi kultúrában. A római kor utáni használat pedig egyelőre csupán az egyházi körben ismert (**Kat.II.6**).⁵⁸

12. Összegzés

Mint látható, ugyan már a 19. század vége óta megjelennek a pyxisek a leletanyagban és olykor még a közlésekben is említésre kerülnek, mint különleges tárgy, mégsem létezik egységes terminológia. Még abban sem született konszenzus, hogy pontosan mit tekintünk ide tartozónak. Így sem a meglévő tipológiákba nem lehet beilleszteni minden tárgyat, sem egy új elkészítésére nincs lehetőség jelentősebb gyűjtés elkészítése nélkül. Máig nem született meg egy olyan egységes feldolgozásuk, amely megoldaná az azonosításukkal kapcsolatos kérdéseket, akár a leletanyag, akár az ábrázolások tekintetében. A tárgyak számának növekedésével egyre szükségesebbé válik a tárgytípus köztudatba emelése, ez pedig jó kiindulást biztosítana egy olyan egységes tipológia létrehozásához, amivel könnyebbé válik a pyxisek feldolgozása és kategorizálása. Ezután kezdődhet majd meg a képi megjelenítésük beható vizsgálata, így szimbolikus jelentőségük is megfelelő hangsúlyt kap. A meglévő tipológiák jó kiindulásként szolgálnak ehhez. A leletanyag jellegének eltérései azonban szükségessé tehetik provinciánként egy teljes gyűjtés és tipológia kialakítását, amely azután összefésülve a teljes birodalmi tárgyanyagra, valamint az ábrázolásokra is alkalmazható lesz. A társadalmi és kronológiai megállapítások helyes értékeléséhez is szükséges ennek elkészítése.

---

⁵⁸ Hamarneh, 2023, 51-70.

Katalógus

1. Pyxis hamvasztásos sírból

Lelőhely: Scarbantia – Sopron, Deák tér, 59. urnasír

Méret: test: 3,2x3,2 cm; fedél: 3,5x1,1 cm

Anyag: csont

Leírás: Hengeres tégely, a test alsó felén bordákkal díszítve, szájánál összeszűkül. Fedele kupak típusú, oldalán és tetején szintén bordák húzódnak. Béal-Feugère 1b típus.

Elhelyezés és leltári szám: Soproni Múzeum, 60.55.8

Kontextus: hamvasztásos temetkezés, urnasír. Az ásató régész megállapítása alapján jellegzetesen korai (1. sz. – 2. sz. eleje) temető. Nagyszámú itáliai import áru. A sírről több információ nincs.

Keltezés: 1. sz. – 2. sz. eleje

Bibliográfia: T. Szőnyi 1977-1978, 10; Bózsa, 2016, 235, Kat. 1043; Márton 2019, 196.

2. Pyxis sírból

Lelőhely: Scarbantia – Sopron, Deák téri temető, Csengery u. közelében, 1895/1

Méret: ismeretlen

Anyag: csont

Leírás: ismeretlen

Elhelyezés és leltári szám: ismeretlen

Kontextus: sírkő

Keltezés: római kor

Bibliográfia: Márton, 2019, 196.

3. Pyxis sírból

Lelőhely: Scarbantia – Sopron, Deák téri temető, 75. sír

Méret: ismeretlen

Anyag: csont

Leírás: ismeretlen

Elhelyezés és leltári szám: ismeretlen

Kontextus: ismeretlen

Keltezés: római kor

Bibliográfia: Márton, 2019, 196.

4. Pyxis hamvasztásos sírból

Lelőhely: Savaria – Szombathely, Rumi út 78.

Méret: 5,5x3,1x0,2; 5,3x3,5x0,2 cm

Anyag: csont

Leírás: Hengeres tégely, a test alsó és felső szélén megvastagodó gyűrűkkel. Töredékek, nem összeilleszthetők. Béal-Feugère 1a – Deschler-Erb 1. típus

Elhelyezés és leltári szám: Savaria Múzeum, 57.5.67

Kontextus: Épület pincéjében előkerült római hamvasztásos sírok. 60 cm mélységben elhelyezkedő mészke urna, fedele három vaspánttal lefogva. Benne terra nigra, bronztálka, 2 db, mellképpel díszített borostyánkőves gyűrű, több hengeres borostyánkő darab, üveg urna. Az urnában bronz tű, faragott csont hajtű, csonttégely, összeolvadt üvegtárgy, égett csontok. A mészke urna környékén terra sigillata, üveg- és edénytöredékek, mécses, valamint Traianus dupondius, amely terminus post quem keltezi a sírokat az 1. - 2. század fordulójára. A

mészköurna körül további 8 temetkezés helyezkedett el.

Keltezés: 1. - 2. század fordulója

Bibliográfia: T. Buócz, 1967, 75, 78; Bózsa, 2016, 238.

5. Pyxis bustum sírból (Tábl. VII. 24.)

Lelőhely: Savaria – Szombathely, Paragvári u. 77., északi temető, 103. sír

Méret: ismeretlen

Anyag: csont

Leírás: csont pyxis töredéke. Nem sorolható típusba.

Elhelyezés és leltári szám: Savaria Múzeum, 103/17-19.

Kontextus: Téglalap alakú sír, lekerekített sarkokkal, DNY-ÉK tájolással. 16-18 éves nő temetkezése. Az oldalfalakat agyaggal bélelték, amely a hamvasztás során narancsvörösre égett. A leletek a sírpadlón helyezkedtek el, többségük a középső harmadban. A leletek között nagymennyiségű faszén terült el, nagyobb mennyiség a sír K-i harmadában. A kalcinált emberi csontok földdel és faszén maradványokkal keveredve kerültek elő.

Mellékletek: kerámia tálak (3 db), tányérok (2 db), kancsó, csésze, mécses, kerámia tál, zöld üveggyöngy, üveg balsarium, csont hajtű, Eros csont domborműve, miniatűr edény, csont tárgy, üvegolvadék, bronz szerelék, vasszőg, finomkerámia pereme, edénytálc, csont pyxis töredéke, finomkerámia talptöredéke, vasszőg, üveg.

Keltezés: 1. sz. utolsó harmada

Bibliográfia: Groh – Sedlmayer, 2013, 199-200.

6. pyxis sírből

Lelőhely: Savaria – Szombathely, Turjanics Anna utca (ma Hazatius Ferenc utca)

Méret: ismeretlen

Anyag: csont

Leírás: ismeretlen

Elhelyezés és leltári szám: ismeretlen

Kontextus: ismeretlen

Keltezés: római kor

Bibliográfia: Márton, 2019, 196.

7. Pyxis

Lelőhely: Brigetio – Komárom-Szőny, polgárvárosi 2. számú temető, földsír

Méret: fedél: 3,3x0,5 cm vastag, test: 5,8x3,1-3,8x0,1x0,3 cm

Anyag: csont

Leírás: Hengeres tégely, teste bordákkal díszítve. Fedeléről a fogógomb letört.

Elhelyezés és leltári szám: Kuny Domokos Múzeum, Tata, K575/b

Kontextus: Csontvázas földsír, mellette Antoninus Pius (138-161) érem.

Keltezés: 1. sz. középső harmada (Antoninus Pius érem alapján)

Bibliográfia: Bózsa, 2016, 236; Márton, 2019, 296.

8. Pyxis sírből (Tábl. VI.20)

Lelőhely: Aquincum - Budapest, Vihar utca?/Canabae/Colonia

Méret: 4,7x2,6 vagy 5,3x0,4

Anyag: Gímszarvas agancsa

Leírás: Hengeres csonttégely, felső peremén elhelyezkedő barázda alapján fedelét kívülről helyezték rá. Erősen kalcinálódott. Deschler-Erb 1. típusba sorolható.

Elhelyezés és leltári szám: Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeum és Régészeti Park, 55.38.17

Kontextus: telepásatásból származik.

Keltezés: római kor

Bibliográfia: T. Bíró et al., 2012, 95, Nr. 180; Bózsza, 2016, 236, Nr. 1049.

9. Pyxis, hamvasztásos sírból (?) (Tábl. VI.21)

Lelőhely: Aquincum - Budapest, Canabae, Nyugati temető – Bp. III, Bécsi út 46-50.

Méret: 4.3x3.4 cm

Anyag: gímszarvas agancsa

Leírás: Pyxis testének töredéke és fedele. A test apró barázdákkal sűrűn díszített. A test függőlegesen ketté tört, alsó fele hiányzik, a meglévő részen égésnyomok láthatók. Töredék. Nem sorolható egyértelműen típusba.

Elhelyezés és leltári szám: Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeum és Régészeti Park, 97.18.7037.6

Kontextus: Szórványként került elő, az égett nyomok alapján feltehetően hamvasztásos sírből származik.

Keltezés: római kor

Bibliográfia: T. Bíró et al., 2012, 95., T. Bíró – Choyke – Vass – Vecsey, 2012, 96, Nr. 179; Bózsza, 2016, 241, Nr: 1070

10. 5 részes hordozható pyxis készlet hamvasztásos sírből (Kat. II.7)

Lelőhely: Aquincum - Budapest, Graphisoft Park

Méret: 4.4x2.5, szá: 2.7 cm; 4.7x3 cm; 4.7x3; 4.7x3; 4.7x2.9 cm

Anyag: gímszarvas agancsa

Leírás: Öt tégelyből álló, felakasztható pyxis készlet. Öt tégely, hozzájuk tartozó fedő és alj darabok, két akasztó és a tégelyeket eltartó gyöngyök. Darabjai égésnyomokat tartalmaznak. Talán Béal-Feugère – Deschler-Erb 1. típusba sorolhatók.

Elhelyezés és leltári szám: 2007.3.24-31

Kontextus: Aquincum polgárváros keleti temető, 1237. sír. Fiatal lány hamvasztásos sírja.

Melléklete egy Antoninus Pius (138-161) bronz érem és három kerámiaedény.

Keltezés: Kr. u. 2. sz. vége – 3. sz. eleje

11. Pyxisfedő fogógombja, sírből (Tábl. VI.22)

Lelőhely: Aquincum – Budapest, Canabae nyugati temető, 27. sír – Bp. III. Bécsi út 100.

Méret: 0.20x0.9 cm

Anyag: csont

Leírás: Körbefutó koncentrikus barázdákkal és pontkör mintával díszített fogantyú.

Elhelyezés és leltári szám: Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeum és Régészeti Park, 51509

Kontextus: Bolygatatlan mészkő szarkofág felnőtt női vázzal. 1912. június 15-17 között került elő, a Bécsi út 100. szám alatt, 150 cm mélységben. A fedelet nagyvonalakban kifaragott akroterionok díszítették. Felirata nincs. Mellékletek: töredékes illatszeres üveg, töredékes üvegedény, formája meghatározhatatlan. A fejnél sárgás színű üveg hajtű (2 db). Csípő felett lánc: 21 lapos, sötétkék üvegyöngy, 2 apró, kerek, sötétkék gyöngy, 30 arany gyöngy, amelyből 26 arany huzalból készült, 4 pedig apró, kerek, aranylemezből hajtva. Feltehetőleg az övet díszíthették. A lábnál nagyméretű, sötétkék üvegyöngy sárga és vörös csikokkal (2 db), talán feltehetőleg az övről lógott le. Halványkék – zöldes, dinnye formájú üvegpaszt gyöngy. Csont orsó, kétoldalú csontfésű, csont pálca ovális fejjel, töredékes csonttárgy, kerek

fejű hajtű, csont karperec töredéke, baluszter alakú csonttárgy, fogógomb. Lábnál kisméretű, gomba formájú borostyánkő amulett. Sugaras korong („üveg-szerű”), unguentarium fedele/gombja lehetett. Kantharos fejű hajtű, karkötő lapos gyöngyökkel, 4 db sokszögű smaragd gyöngy, sírlábbeli arany rátétjei vagy dombornyomott díszítménye, valószínűleg Gorgó fejet ábrázol. Arany medál akasztóval, benne üvegpaszta görög felirattal. A fejen hajháló vékony arany szálakból. Hatszögű arany bulla, három akasztóval. Kisebb arany bulla (bullula) rozettás dombornyomott mintával. Koponya alatt bronz hajtű, arany fejjel. Ezüst hajtű áttört arany fejjel, a közepén ovális kék zafírkővel. Csepp alakú fülbevaló, kék ovális zafírkővel. Arany fülbevaló kő nélkül. Töredékes bronz bullula (2db). Fadoboz ezüst veretei (6db). L alakú ezüst veretek. Doboz szerelék fogantyúval, ezüst. Töredékes ezüst dobozszerelések kulcslyukkal. A doboz vas zárszerkezete, hozzá korrodálódott ezüst részekkel. Fadoboz darabjai (6db).

Keltezés: 3. sz. közepe – 4. sz.

Bibliográfia: Kuzsinszky 1923, 58-69, 5. kép/7; Topál 2003, 58, grave XXVII/14, Pl. 171/XXVII/14., . T. Bíró-Choyke-Vass-Vecsey 2012, 96, Nr. 190

12. Pyxis sírból

Lelőhely: Budapest, Szalag utca, 5. sír

Méret: ismeretlen

Anyag: csont

Leírás: ismeretlen

Elhelyezés és leltári szám: ismeretlen

Kontextus: ismeretlen

Keltezés: római kor

Bibliográfia: Márton, 2019, 196.

13. Pyxis fedél fogógombja

Lelőhely: Aquincum - Budapest

Méret: 0.9x0.6 cm

Anyag: csont

Leírás: Pyxis fedelének esztergált fogógombja.

Elhelyezés és leltári szám: Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeum és Régészeti Park, 52973

Kontextus: ismeretlen

Keltezés: római kor

Bibliográfia: T. Bíró et al., 2012, 95.

14. Pyxis töredékei

Lelőhely, Emona – Ljubljana, Kozolec lelőhely, pit SE 426/425

Méret: több darabban, megközelítőleg 3,2x2,6 cm

Anyag: csont

Leírás: Csont pyxis 4 darabja. A test két pár körbefutó barázdával díszítve. Perem kialakításából kiindulva kupak típusú fedele lehetett. Béal-Feugère 1b – Deschler-Erb 1. típusba sorolható.

Elhelyezés és leltári szám: S70896

Kontextus: az objektum körülbelül 64 cm vastagságban helyezkedett el, és kavicsal és törmelékkel kevert homokos feltöltése volt. Ebben előkerültek széndarabok, kerámia és üveg törmelék, egy bronz fibula és faragott kövek. Kisleletek: Hadrianus as, bronz gyűrűfibula, lapos vastárgy töredékei, vasszegek töredékei, olvadt üvegedény töredékei, üvegtöredékek,

csont dobókocka töredéke, égett csont töredékek, terra sigillata töredékek, amphora töredékek, égett kerámia töredékek, állatsontok.

Keltezés: 117 terminus post quem (Hadrianus érem alapján)

Bibliográfia: Miškec et al., 2021, 237.

15. Pyxis és fedele

Lelőhely: Emona – Ljubljana, Kozolec lelőhely, 887. sír

Méret: 5,6 cm

Anyag: csont

Leírás: Hengeres tégely, lábrészét két barázda, felső szélét két barázda és a perem által kialakított díszlécek alkotják. Fedele lapos, dugószerű.

Elhelyezés és leltári szám: Szlovén Nemzeti Múzeum

Kontextus: szórt hamvas sír, 120 cm mélységben, a 888. számú csontvázsíron. Mellékletek: Augustus érme Kr. u. 11, balsamarium szürkés színű üvegből, hosszúkás testű, lapos aljjal.

Keltezés: 1-3. század, mellékletek alapján

Bibliográfia: Petru, 1972, 81, Pl.: LXIV; Miškec et al., 2021, 237.

16. Pyxis és fedele (Tábl. VIII.31)

Lelőhely: Emona – Ljubljana

Méret: Pontos méret ismeretlen, kisméretű

Anyag: rontott ezüst

Leírás: Hengeres tégely, felső része hengeresen kiszélesedő, alatta három barázda helyezkedik el. Lábrészén alig kivehetően két barázdából álló díszléc. Fedele kupak típusú, oldalát csoportokban elhelyezkedő barázdák, tetejét bekarcolt koncentrikus kör díszíti. A test oldala erősen sérült, egy nagyobb darab hiányzik. Fedeléből szintén hiányzik egy rész, véleményem szerint itt helyezkedhetett el az akasztója, amely kiszakadt. Nem sorolható egyértelműen típusba.

Elhelyezés és leltári szám: Szlovén Nemzeti Múzeum

Kontextus: Emona

Keltezés: 1-3. század

Bibliográfia: -

17. Csont pyxis és fedele (Tábl. VIII.30)

Lelőhely: Emona – Ljubljana, Kozolec lelőhely, 103. sír

Méret: magassága: 2,7 cm

Anyag: csont

Leírás: Hengeres testű tégely, lábrészét két apró barázda díszíti, felső pereme kissé kiszélesedik, barázda díszíti. Fedele lapos, dugó típusba sorolható. Béal-Feugère 1a típusba sorolható.

Elhelyezés és leltári szám: Szlovén Nemzeti Múzeum, R 5335.

Kontextus: hamvasztásos temetkezés, 140 cm mélységben. Kerek kő urna (46,5x37 cm), benne hamvak és a mellékletek egy része. Mellette egy balsamarium, vasszög, amphora töredék. Mellékletek: I. Claudius as, bikonikus testű, homorú aljú, zöld üveg palack, hosszúkás testű, zöld üveg balsamarium, vasszög.

Keltezés: 1-3. század

Bibliográfia: Petru, 1972, 28, Pl.: XV; Miškec et al., 2021, 237.

18. Csont pyxis és fedele (Tábl. VII.29)

Lelőhely: Emona – Ljubljana, Kozolec lelőhely, 86. sír

Méret: magasság: 4,5 cm

Anyag: csont

Leírás: Hengeres csont tégely, lábrészén két barázda között kiemelkedő díszléc helyezkedik el. Ez alapján Béal-Feugère 2-es típusba sorolható. A test tetején szintén hasonló díszítés jelenik meg, itt azonban 2 nagyobb díszléc és több ezeket határoló barázda van. Fedele lapos, dugó típus. A testen repedések figyelhetők meg.

Elhelyezés és leltári szám: Szlovén Nemzeti Múzeum, R 3228.

Kontextus: Szórt hamvas sír. Mellékletek: Antoninus Pius érem, bronz tükör nyele, kúpos testű, homorú aljú, zöld üveg balsamarium, ládika bronz zárszerkezete kulcslyukkal, bronz lánc, üveg merőkanál, bronz gyűrű (2 db).

Keltezés: 1-3. század

Bibliográfia: Petru, 1972, 108, Pl.: IX; Miškec et al., 2021, 237.

19. Csont pyxis és fedele (Tábl. VII.28)

Lelőhely: Emona – Ljubljana, Kozolec lelőhely, 863. sír

Méret: magasság: 5 cm

Anyag: csont

Leírás: Hengeres test, a lábrészen kiszélesedik, és két barázda díszíti. A szájrésznél kívül vékony perem fut körbe a fedél tartására. A fedél kúpos, tetején két gömbből és egy azokat elválasztó nyakból álló fogógomb csatlakozik hozzá. Töredékes. Béal-Feugère 1b – Deschler-Erb 1. típusba sorolható.

Elhelyezés és leltári szám: Szlovén Nemzeti Múzeum, R 6259.

Kontextus: Hamvasztásos sír, 75 cm mélységben. Benne törött edény, ebben helyezkedett el az urna, abban hamvak, törött csontok, és a mellékletek. Mellékletek: Tiberius as, Claudius as, Ritt. 1. típusú terra sigillata, belső oldalán AFATHO pecséttel. Barnára égett kerámia csésze sötétebb bevonattal, barnára égett, kúpos félkör testű, gyűrűs aljú csésze, vörösre égett, egyfülű kancsó, bikonikus testtel és gyűrűs talppal, téglalap alakú kőlap, bronz egygombos fibula. Kúpos testű, homorú aljú, fehér üveg balsamarium, kúpos testű, homorú aljú, zöld üveg balsamarium (3 db), vörösre égett egyfülű kancsó, vastárgy töredéke, bronz orvosi tárgy, csontnyelű vaskés, gömb testű, homorú aljú zöld üveg edény, törött fazék (2 db), szög (2 db).

Keltezés: 1-3. század

Bibliográfia: Petru, 1972, 80, Pl.: LXI; Miškec et al., 2021, 237.

20. Pyxis sírból (Tábl. VII.25)

Lelőhely: Emona – Ljubljana, 920. számú sír

Méret: ismeretlen

Anyag: elefántcsont

Leírás: Hengeres tégely, lábrészén több barázda, felső szélén barázdák alkotta díszléc látható. Béal-Feugère 1b – Deschler-Erb 1. típusba sorolható.

Elhelyezés és leltári szám: ismeretlen

Kontextus: Csontvázas temetkezés Claudius érmével. Mellékletek: elefántcsont doboz (tégely), kancsó fogantyúval, mécses CERINTHI bélyeggel.

Keltezés: 1. század középső harmada

Bibliográfia: Bózsa, 2016; Petru, 1972

21. Pyxis csontvázas sírből

Lelőhely: Intercisa – Dunaújváros, délkeleti temető, 1331. sír.

Méret: ismeretlen

Anyag: csont

Leírás: ismeretlen

Leltári szám: ismeretlen

Kontextus: Földsír, női váz, nyújtott temetkezés. Mellékletek: Deformálódott arany fülbevaló zöld smaragddal, fél pár bronz krotalon, bronz tégely (pyxis) töredékei, többszörösen feltekert bronzdrótból készült gyűrű, vésett díszítéssel. Gallienus jó állapotú bronz érme, Gallienus kopott, töredékes kisbronz (4 db érem).

Keltezés: 3. század utolsó negyede

Bibliográfia: Vágó 1969, 109-119

22. Pyxis sírból

Lelőhely: Arrabona – Győr, Homokgödör (?)

Méret: ismeretlen

Anyag: csont

Leírás: ismeretlen

Elhelyezés és leltári szám: ismeretlen

Kontextus: szarkofágtemetkezés

Keltezés: római kor

Bibliográfia: Márton, 2019, 196.

23. Bronz pyxis (Tábl. VII.26)

Lelőhely: Arrabona – Győr, Kálvária utcai temető

Méret: 4x3.8 cm

Anyag: bronz lemez

Leírás: Vékony bronzlemezből készült hengeres tégely. Alsó és felső harmadában körbefutó keskeny barázda. A pyxis teste sérült, fedele hiányzik. Nem sorolható egyértelműen típusba.

Elhelyezés és leltári szám: Xántus János Múzeum, 53.156.56

Kontextus: Szórványként került elő a temető területéről

Keltezés: T. Szőnyi Eszter a Radnóti Aladár által leírt intercisai tintatartóval való párhuzam alapján 2-3. századra keltezte

Bibliográfia: T. Szőnyi, 1973, 21-22.; T. Szőnyi, 1974, 13.

24. Bronz pyxis (Tábl. VII.27)

Lelőhely: Arrabona – Győr, Kálvária utcai temető, B2 sír

Méret: 24.6x10.6, szájmérő: 11 cm

Anyag: bronz lemez

Leírás: Pyxis vékony bronzlemezből, sérült. Nem sorolható egyértelműen típusba.

Elhelyezés és leltári szám: Xántus János Múzeum, 53.153.18

Kontextus: A pyxis homokkővel kirakott, 4x1 m-es sírban került elő. Az ásató véleménye szerint ustrinum vagy családi sírhely lehetett. A sír feltárását éjszaka végezték, a leletek pedig csak reggel kerültek a feltárás vezetőhöz, így valószínű, hogy a leletek több sírből származnak. A sírhoz rendelt további leletek: vékonyfalú észak-itáliai csésze, észak-itáliai csésze (3db), észak-itáliai csésze töredéke (3 db); észak-itáliai edény, terrakotta mellszobor, téglaszínű, bevonat nélküli firmamécses töredéke COMMUNIS fenékbélyeggel, kisméretű, szürke anyagú firmamécses, sötétebb, szürke festés nyomaival, három bütykös, kanócníjlása töredékes, kerek mécses kissé felálló orral, henger alakú bronztégely töredéke, rossz állapotban. A tégelyben a feltáró arcfestéket említ.

Keltezés: 1-2. század (kerámia mellékletek alapján)

Bibliográfia: T. Szőnyi, 1973, 27.; T. Szőnyi, 1974, 13.

25. Bronz pyxis töredéke

Lelőhely: Győr, Kálvária utcai temető

Méret: (töredék) 2.3x3.6 cm

Anyag: bronz

Leírás: Bronz pyxis kisméretű töredéke, nagyon rossz állapotban.

Elhelyezés és leltári szám: Xántus János Múzeum, 53.153.18 (egy leltári számon 68. számú tárggyal)

Kontextus: A pyxis homokkővel kirakott, 4x1 m-es sírban került elő. Az ásató véleménye szerint ustrinum vagy családi sírhely lehetett. A sír feltárását éjszaka végezték, a leletek pedig csak reggel kerültek a feltárás vezetőhöz, így valószínű, hogy a leletek több sírből származnak. A sírhoz rendelt további leletek: vékony falú észak-itáliai csésze, észak-itáliai csésze (3db), észak-itáliai csésze töredéke (3 db); észak-itáliai edény, terrakotta mellszobor, téglaszínű, bevonat nélküli firmamécses töredéke COMMUNIS fenékbélyeggel, kisméretű, szürke anyagú firmamécses, sötétebb, szürke festés nyomaival, három bütykös, kanócníjlása töredékes, kerek mécses kissé felálló orral, henger alakú bronztegely töredéke. Egy sírből a 41. tárggyal.

Keltezés: 1-2. század (kerámia mellékletek alapján)

Bibliográfia: T. Szőnyi, 1973, 27; T. Szőnyi, 1974, 13.

26. Pyxis halomsírből (Tábl.VI.23)

Lelőhely: Mezőszilas, VIII. halom

Méret: 6.3x4 cm

Anyag: csont

Leírás: Fehéresre égett hengeres csonttegely és fedele. Felső széle peremmel, lábrésze két barázda között kiemelkedő résszel díszítve. Béal-Feugère 2. típus. Hiányos.

Elhelyezés és leltári szám: Laczkó Dezső Múzeum, 55.272.12

Kontextus: Halomsír. Mellékletek: Üvegcsésze (fűjt, szálrátétes díszítéssel, aquileiai forma), illatszeres üveg (balsamarium)(aquileiai import 1. – 2. sz.), agyag firmamécses, szürke agyag tálka, vörös festett agyagtálka (itáliai eredetű), talpgyűrűs agyagedény töredéke, csont pyxis és fedél, agyagtál (Drag. 37. forma utánzat, fényes fekete bevonattal), agyagtányér, kis agyagkorsó, üvegganna (2 db), talpgyűrűs agyagtál töredéke, agyagkorsó, agyagtányér töredéke. A mellékletanyag szinte minden tagjáról elmondható, hogy itáliai eredetű formák, sokszor helyi gyártmánya, 1.-2. századra keltezhetők.

Keltezés: Traianus-Hadrianus kor (kerámia alapján)

Bibliográfia: K. Palágyi – Nagy, 2000, 98; Kiss Á., 1957, 47-49.; Németh, 1904, 246-248; Laczkó, 1912, 17; Nagy, 1928, 96; Sági, 1943, 131; Gabler, 1990, 154; Palágyi 1996; Bózsza, 2016, 239.

27. Pyxis sírből

Lelőhely: Keszthely, Újmajor római temető

Méret: ismeretlen

Anyag: csont

Leírás: ismeretlen

Elhelyezés és leltári szám: Balatoni Múzeum

Kontextus: kora római temetőből, a sírról részletes információk nincsenek. Az anyag a második világháborúban megsemmisült.

Keltezés: 1. – 2. sz. (?)

Bibliográfia: Kuzsinszky, 1911-1920, 74-87., Márton, 2019, 196.

28. Pyxis sírból

Lelőhely: Poetovio, nyugati temető, 773. sír

Méret: száj átmérője: 5.0 cm

Anyag: üveg

Leírás: Átlátszatlan tejfehér üvegből készült nyolcszögletű tégely. Testén bekarcolt minták, függőleges sávokkal elválasztva: küllős kerék, rombusz, közepén körrel, palmetta. Az alapja és fedele kerek, falai nyolcszögletűek. Formába fújással készült. Descler-Erb 6. típusba sorolható.

Elhelyezés és leltári szám: Landesmuseum Joanneum, 3690

Kontextus: hamvasztásos sír

Keltezés: 1. század első negyede

Bibliográfia: Márton, 2019, 196, Lazar, 2003, 55; Istenič, 2004, 47-50.

29. Pyxis halomsírból

Lelőhely: Inota, I. halom

Méret: ismeretlen

Anyag: bronz

Leírás: bronz tégely máglyán megégett töredéke.

Leltári szám: ismeretlen

Kontextus: Mély árokkal körülvett halom, benne két sírgödör. Egyik az elhunyt, fiatal fiú, a másik a felszerszámozott hátszló számára. A halom középpontjától DK-re másodlagos temetkezés, 2 csontvázas sír. 1. gödör: faládjában 10-16 éves fiú égett csontmaradványai, nem égett állatcsontok, üvegurna, Drag. 35. terra sigillata tálkával letakarva. Drag. 36. terra sigillata tálka, szürke tálka, „amphoradugó”, üvegpohár, lándzsavég, bronz ládaveretek, vas ládaforgó csont hasábokkal, szegek. A faládját vas pajzsdudoros, vas pajzsfogós pajzs borította, ennek a tetején feküdt egy vastör és egy vas nyílhegy. A láda mellett, hasábos üvegkorsó (2 db), vaskés (3 db), sertés- és kakascsonatok. A sírgödörben: két egymásra borított szürke tál disznó- és csirkecsontokkal, szürke korsó Drag. 35. TS tálkával leborítva. A sírgödör feltöltéséből és a máglya maradványok elterítéséből előkerült egy hasábos üvegkorsó töredéke, Drag. 35. töredékes TS tálka (2 db), Drag. 35-36. peremtöredék, táltöredék, gerezdelt gyöngy, gyűrűkő, bronz tintatartó, bronz edénytöredékek, ezüst borítású bronzcsat, bronz szíjvég, bronz szegecs, vasszegecs, vastöredék, égett disznócsont töredékek. A 2. gödörben egy lócsontváz feküdt ezüst szállal taúsirozott vas kantárveretekkel, pálcás zablával. A halom földjéből előkerültek továbbá őskori kerámia és bronz-töredékek, római kori fazék-, tál-, Drag. 35-36. TS tál- és bronz-töredékek, vaskulcs, szegek, állatcsont. A római felszínről származó leletek: urna-, pohár- és táltöredékek. Az égett foltból bronz-tégely- és tintatartó-töredék, ládikaveret, csonteszköz, égett sertés- és madárcsontok.

Keltezés: 1. sz. vége – 2. sz. eleje¹⁰¹

Bibliográfia: Palágyi, 1974, 56; Palágyi, 1975, 47-53; Palágyi, 1981, 7-93; Palágyi, 1986, 389-397; Palágyi, 1988, 75-80; Palágyi, 1989-90, 153-161; Palágyi 1990, 9-14; Gabler, 1990, 154; Palágyi, 1994, 323-234; Palágyi, 1996; Visy, 1997; Borhy, 1997, 164-166; Palágyi – Nagy, 2000; Palágyi 1999-2000, 15-29; Szabó 1999, 463, 478-479, 485; Márton, 2019, 196.

30. Üveg pyxis

Lelőhely: Caburum – Cavour (Olaszország), Forum Vibii municipiuma

Méret: 21.5x13.5 cm

Anyag: üveg

Leírás: Zárt forma barázdákkal és bevéssett díszítéssel. Nem sorolható típusba.

Elhelyezés és leltári szám: Museo di Antichita

Kontextus: szarkofág temetkezés, kő és ólom lapokkal fedve. Mellékletek: üveg pyxis, két evőkanál, spatula, Geta bronz as

Keltezés: Kr. e. 1. század vége – Kr. u. 1. század eleje (a tárgy formája alapján, még inkább a görög pyxisekhez áll közel), a sír a 3. századra keltezhető

Bibliográfia: Agostino et al. 2012, 224; Eskioğlu 1989, 189-224

30. Lelőhely: Varbovka (Bulgária)

Méret: ismeretlen

Anyag: bronz

Leírás: Hengeres bronz pyxis, lábrészen díszléc, a testet barázdák díszítik. Nem sorolható típusba.

Elhelyezés és leltári szám: ismeretlen

Kontextus: ismeretlen

Keltezés: római kor

Bibliográfia: Raev 1977, 630, 640 No. 87; Szabó, 1984, 99.

31. Bronz pyxis

Lelőhely: Varbovka (Bulgária)

Méret: ismeretlen

Anyag: bronz

Leírás: Hengeres bronz pyxis, lábrészen díszléc, a testet barázdák díszítik. Nem sorolható típusba.

Elhelyezés és leltári szám: ismeretlen

Kontextus: ismeretlen

Keltezés: római kor

Bibliográfia: Raev 1977, 630, 640 No. 87; Szabó, 1984, 99.

32. Pyxis hamvasztásos sírból

Lelőhely: Saint-Gervasy (Franciaország), a necropolis és a Rue Nationale 8. közelében

Méret: 45,7x53 mm

Anyag: csont

Leírás: csont pyxis és fedele

Elhelyezés és leltári szám: 912.7.1.1.1 és 912.7.1.1.2

Kontextus: Hamvasztásos sír, kőből faragott ossuáriumban. A sírban urna, üvegedények és strigilisek kerültek elő, ezek azóta azonban lappanganak. További mellékletek: Arany drótból készült gyűrű, rozettákkal, csont pyxis fedelével együtt, bronz mécsetartó (2 db), ezüst tükör, bronz övcsat tűvel együtt, bronz edény füle, kengyel alakú bronz tárgy, valószínűleg fogantyú, bronz patera.

Keltezés: római kor

Bibliográfia: Mazauric, 1912, 130; Béal-Feugère, 1983, 124.

33. Pyxis

Lelőhely: Carombe, canton de Carpentras, Vaucluse (Franciaország)

Méret: 43,7x84,2 mm

Anyag: csont

Leírás: Teljes pyxis, három részből álló fedéllel, fogógommbal.

Leltári szám: 497.

Kontextus: Egy korábbi sírba beásott sírból.

Keltezés: római kor

Bibliográfia: Béal-Feugère, 1983, 122; Catalogue Binon, Musée Calvet, Bronzes Antiques, 3, lettre J, n° 497.

34. Pyxis hamvasztásos sírból

Lelőhely: Arles (Franciaország), Alyscamps-necropolis

Méret: 46x59 mm

Anyag: csont

Leírás: Kb. 15 darabra tört pyxis, fedelének egy része hiányzik. A test alsó széle koncentrikus barázdákkal díszítve.

Leltári szám: 133.

Kontextus: Hamvasztásos sír, a benne lévő pyxis kb. 15 darabra törve, fedéllel együtt. Alja hiányzik.

Keltezés: Kr. u. 1. sz.

Bibliográfia: Béal-Feugère, 1983, 121.

35. Pyxis fedél hamvasztásos sírból

Lelőhely: Avenches (Franciaország), En Chaplix-necropolis, St 47, K 6661.

Méret: ismeretlen

Anyag: csont

Leírás: ismeretlen

Leltári szám: 88/6661-8

Kontextus: „Hamvasztásos temetkezés üvegurnában. A sírban egy férfi maradványai. Első megjelenésekor a 47. obj. egy kis koncentrációban (kb. 10 cm) égett csontok formájában jelent meg, megfigyelhető sír nélkül. A 435,02-es magasságban, amikor a csontkoncentráció már eltűnt, egy több mint 60 cm átmérőjű, kör alakú gödör kezd megjelenni. A kitöltés még mindig nem nagyon hamus, de az anyag egyre bőségesebb. Közvetlenül e szint alatt a gödör határai világosabbá válnak, köszönhetően a betöltés szürkésfekete színének, amely a hamu és a faszén erős jelenlétének tulajdonítható. A gödör majdnem kör alakú, átmérője 50-65 cm. A feltöltés jellege a gödör aljáig nem változik, és a főként égett anyag igen gazdag. A 434,96-os magasságban egy urna fedele jelenik meg, a tűz által kidörzsölt sárga mészkötőrmelék formájában. Az urna - egy négyzet alakú üvegpalack - a gödör közepén helyezkedik el, amelynek felszíne fokozatosan csökken, amíg el nem éri az alját. A tökéletesen lezárt üvegben csak égett csontok voltak, amelyeket előzetesen megmostak.”

Mellékletek: Nagy mennyiségű égett terra sigillata és kerámia töredék. 4 üvegedény és további töredékek. 43 db szög, egy bronz edény alja, további égett bronz töredékek, egy pyxis fedele és a hozzá tartozó fogógomb, 8 gyöngy, terrakotta szobor töredéke, 1 égett türkiz gyöngy, Traianus dupondius

Keltezés: Kr. u. 100-150 k. (kerámia és Traianus dupondiusa alapján)

Bibliográfia: Schenk, 2008, 242, Kat. 117.

36. Két pyxis töredékei sírből

Lelőhely: Avenches (Franciaország), En Chaplix, St 23, K6565

Méret: ismeretlen

Anyag: csont

Leírás: ismeretlen

Leltári szám: 88/6565-1

Kontextus: Felnőtt férfi csontvázas sírja. A temetkezésnek csak az északi fele maradt fenn, a csontváz alsó végtagjaival. A betöltésből számos tárgy került elő, részben korábbi

bolygatások eredményeképpen. A sír iránya DNY-ÉK, a halottat koporsóban temették el. A halott lábán caliga szöges szandált viselt. Mellékletek: 10 db terra sigillata töredék, üvegedények, bronz töredékek, vas szögek és caliga szögek, csont pyxis két töredéke. Keltezés: Kr. u. 100 után (kerámia alapján)
Bibliográfia: Schenk, 2008, 242, Kat. 1161; Amrein, 1999, 303-304, 158/1570 tábl.

37. Pyxis hamvasztásos sírból

Lelőhely: Nîmes, Rue Jean Jaurés 78.

Méret: ismeretlen

Anyag: csont

Leírás: Pyxis teste és fedele, Béal-Feugère 1a típus.

Elhelyezés és leltári szám: ismeretlen

Kontextus: Hamvasztásos temetkezés egy hosszúkás gödörben. A mésző urnában egy férfi elhamvasztott maradványai, valamint két üveg balsamarium, amelyen égési nyomok nem voltak. Ezeken kívül a sírban előkerült egy üveg fácán szobrocska, egy üvegpohár valamint két kerámia olpé. Emellett: hegyikristály amulett, csonttű, csont tárgy (csontból készült tű?), hosszúkás csont tárgy, csont orsó töredéke, csont pyxis, (Béal-Feugère 1a típus), illetve fedele, három részből álló, meghatározhatatlan csonttárgy, csont stylus, miniatűr üveg strigilis (2db), üveg keverőpálca, porceláncsiga (Cypraea pantherina), kagyló, tüskés bíborcsiga (3 db), bronz korongfibula Medusa ábrázolással, bronzlánc töredéke, bronz mozsártörő, csont tű töredéke, csont töredékek, vasszeg.

Keltezés: Kr. u. 1 sz. második és harmadik negyede (üvegedények alapján)

Bibliográfia: Manniez, 2006, 34-36.

38. Pyxis szarkofágból

Lelőhely: Callatis necropolis, (ma Mangalia, Románia)

Méret: ismeretlen

Anyag: fa

Leírás: kisméretű fa pyxis

Elhelyezés és leltári szám: ismeretlen

Kontextus: Márvány szarkofág, fedele habarccsal hozzáerősítve. Méretei: 2,34x1,20x075.

Elülső oldalán tabula ansata, felirat nincs. A szarkofág lezárása tökéletes volt, a sír bolygatatlan. Benne fakoporsóban lepelbe tekert női váz. A szarkofág növényekből készült füzerekkel és koszorúkkal, ékszerekkel valamint használati tárgyakkal volt megtöltve. A koszorúk a test mentén helyezkedtek el, a vállaktól a medencéig, a lábaknál kevesebb. A leveleket összetekerték és szorosan egymáshoz fűtték egy fából készült szárra, hogy a fűzér tojásdad alakot öltö. A lepel tetején a medencék magasságában két koszorú helyezkedett el. A lábaknál kis, faágakból álló halom. Fején aranylemezből készült diadém, a medencéjénél aranyozott bronztükör. A térd alatt és fölött egy-egy rekeszekre osztott fadoboz, a lábánál egy fonott kosár, amelyet egy ruhadarabbal fedtek le. Mellette üvegvödör, amelyben gallyak voltak. A szarkofág és a fakoporsó közti részen három kenőcsös üveget és egy bronz mécsest helyeztek el kandeláberen. A lepel alatt a holttest tunikája vékony, változatos díszítésű volt: a mellrészén két keskeny, kék színű, párhuzamos csík volt szöve, míg az ujjakat spirális motívum díszítette. A nő könnyű, hegyes orrú bőrszandált viselt. A talpakon égésnyomok láthatók, amelyek a mellettük talált égett gyantadarabokhoz kapcsolódnak. A koporsó oldalán öt pár cipőt találtak, amelyeknek orr-része oldalra mutattak, látszólag rendezetlenül elrendezve. A koporsó alján előkerült egy vörös kendő, egy üvegedény töredékei, ólomedény töredékei. A koporsó mellett volt egy szinte vele megegyező méretű fapálca. A váz eltávolítása után előkerült még három nyaklánc és két bokalánc. A testet egy vászonszőnyegre fektették, feje alá díszpárnát helyeztek, amelyből két arany fülbevaló került elő. A felső doboz

belsejében egy üres parfümös üveg volt, és kisméretű fa pyxis.

Keltezés: római kor

Bibliográfia: Petković, 1995, 37; Rădulescu – Coman – Stavru, 1973, 247-265; Ota, 2016

39. Pyxis

Lelőhely: Martigues, Saint-Pierre-La-Gatasse necropolis, 01/80 sír

Méret: 30x37 mm

Anyag: csont

Leírás: ismeretlen

Elhelyezés és leltári szám: ismeretlen

Kontextus: A sírban két pyxis volt, illetve egy könnyecsepp alakú unguentarium

Keltezés: Augustus-kor (az elsődleges közlő megállapítása alapján)

Bibliográfia: Béal-Feugère, 1983, 123.

40. Pyxis

Lelőhely: Martigues, Saint-Pierre-La-Gatasse necropolis, 01/80 sír

Méret: 40x44 mm

Anyag: csont

Leírás: Teljes pyxis. A testet figurális minta díszíti: térdelő szárnyas puttó, jobb kezével lefelé nyúl. Előtte egy korona (?). Balra egy másik szárnyas puttó fekszik, jobb keze az egymáson keresztbe tett lábán pihen. Fedelét egy női mellkép díszíti, haja göndör. Descler-Erb 6. típusba sorolható.

Elhelyezés és leltári szám: ismeretlen

Kontextus: sír

Keltezés: Augustus-kor (elsődleges közlés megállapítása alapján)

Bibliográfia: Béal-Feugère, 1983, 122-123

41. Pyxis

Lelőhely: Nîmes, Place Gabriel Péri-necropolis (korábbi Place des Carmes)

Méret: 26,5x24,5 cm; 30,5x29,5 mm; 34x33,5 mm

Anyag: csont

Leírás: ismeretlen

Elhelyezés és leltári szám: 867.1.45, 867.1.41, 867.1.44

Kontextus: A sírban három pyxis volt. Az egyik pyxis belsejében fehér anyag maradványa került elő.

Keltezés: Kr. u. 1.-2. század

Bibliográfia: Mazauric 1912; Revoil 1867

42. Pyxis

Lelőhely: Puget-sur-Argens, Le Mas des Escaravatières-necropolis

Méret: 45,5x99,5 mm; 44x28 mm

Anyag: csont

Leírás: két pyxis teste, töredékes.

Elhelyezés és leltári szám: 78.25.3

Kontextus: Nagy mennyiségű melléklet, húsáldozat nyomai, Domitianus as.

Keltezés: Kr. u. 1. sz. vége

Bibliográfia: Béal-Feugère, 1983, 122.

43. Pyxis

Lelőhely: Fréjus, Pauvadou necropolis, 1. sír
Méret: 43,5x51 mm
Anyag: csont
Leírás: Béal-Feugère 1b típusú test
Elhelyezés és leltári szám: Fréjus, ásatási raktár
Kontextus: 1. sír, 1983-ban, C. Gebara által feltárt sír.
Keltezés: Kr. u. 1. sz.
Bibliográfia: Béal-Feugère, 1983, 122;

KÜLÖNLEGES PYXISEK

44. Ezüst pyxis üveg betéttel (Tábl. VIII. 32)

Lelőhely: Zadar (Iader), antik nekropolis (TC Relja), 410. számú sír
Méret: 4x3.5 cm (pyxis); 3,9x3.0 cm (üveg)
Anyag: ezüst és üveg
Leírás: Ezüst pyxis, kúpos tetővel, tetején fogógomb. A test két réteg, vékony ezüstlemezből készült, a külső dombornyomással díszített. Az ábrázolás töredékes, a megmaradt részen lóverseny fogat és egy obeliszk látható, így a fríz kocsiversenyként értelmezhető. A jelenet fölött dombornyomott szalagszegély. A fedél is díszített. A pyxis belsejében kékeszöld üvegből készült, vékony falú, hengeres üvegbetét. Peremén a hidegvágás során keletkezett egyenetlenségek figyelhetők meg. A pyxist trébeléssel díszítették, az üveg szabadfűvással készült.
Elhelyezés és leltári szám: Muzej antičkog stakla (Ókori Üveg Múzeum), A13849
Kontextus: Iader nekropolis, régészeti feltárást keretében került elő 2006-ban.
Keltezés: Kr. u. 1. század
Bibliográfia: Štefanac - Šopar 2014, 517 – 527, Stefanač 2013, 172; Puschi 1914, 63-65, Plesinar-Gec, 1972, 253; Jurkič 2003, 121;

45. Ezüst pyxis és üveg betéte

Lelőhely: Zadar (Iader), nekropolis 8. sír
Méret: 4.0x3.2 cm
Anyag: ezüst és üveg
Leírás: Hengeres pyxis, két réteg ezüst lemezből. Külső palást trébeléssel készült növényi motívumokkal díszítve. Belsejében vékony falú üveg betét. A pyxis trébeléssel díszítve, az üveg szabadfűvással készült.
Elhelyezés és leltári szám: ismeretlen
Kontextus: Előkerült régészeti kutatás során, 1936-ban
Keltezés: Kr. u. 1. század második fele
Bibliográfia: Štefanac - Šopar 2014, 517 – 527; Inglieri 1938: 306; 4. ábra.; Stefanač 2013, 172; Puschi 1914, 63-65; Plesinar-Gec, 1972, 253, T. CCVIII, 746. sír; Jurkič, 2003, 121;

46. Ezüst pyxis töredékei és üveg betéte

Lelőhely: Zadar (Iader), nekropolis (TC Relja), 205 sír
Méret: 4.9x4.4
Anyag: ezüst és üveg
Leírás: Hengeres pyxis töredékei és hozzátartozó üveg betét. Az üveg formája kúpos, fala vékony. Peremén a hidegvágás okozta egyenetlenségek figyelhetők meg. A pyxist trébeléssel díszítették, az üveg szabadfűvással készült.
Elhelyezés és leltári szám: Muzej antičkog stakla (Ókori Üveg Múzeum), A7975

Kontextus: Előkerült régészeti kutatás során, 1989-ben.

Keltezés: Kr. u. 1. század második fele

Bibliográfia: Štefanac - Šopar 2014, 517 – 527; Stefanač 2013, 172; Puschi 1914, 63-65; Plesinar-Gec, 1972, 253, T. CCVIII, 746. sír; Jurkič, 2003, 121;

47. Pyxisbe való üveg betét

Lelőhely: Zadar (Iader), nekropolis (TC Relja), 322. számú sír

Méret: 3.6x3.0-2.8 cm

Anyag: üveg

Leírás: Kékes üvegből készült, vékonyfalú üvegbetét. A hidegvágás során a peremet hibásan vágták le. Szabadfűvéssal készült.

Elhelyezés és leltári szám: Muzej antičkog stakla (Ókori Üveg Múzeum), A9620

Kontextus: Előkerült régészeti kutatás során 2006-ban.

Keltezés: Kr. u. 1. század második fele

Bibliográfia: Štefanac - Šopar 2014, 517 – 527; Stefanač 2013, 172; Puschi 1914, 63-65; Plesinar-Gec, 1972, 253, T. CCVIII, 746. sír; Jurkič, 2003, 121;

48. Pyxisbe való üveg betét

Lelőhely: Zadar (Iader), nekropolis 40. számú sír

Méret: 3.5x2.5-2.7 cm

Anyag: üveg

Leírás: Kékes üvegből készült hengeres, vékonyfalú üveg betét. A hideg megmunkálás során a peremet hibásan vágták le. Szabad fűjással készült.

Elhelyezés és leltári szám: antičkog stakla (Ókori Üveg Múzeum), A14136

Kontextus: Előkerült régészeti kutatás során 1928-ban.

Keltezés: Kr. u. 1. század második fele

Bibliográfia: Štefanac - Šopar 2014, 517 – 527; Stefanač 2013, 172; Puschi 1914, 63-65; Plesinar-Gec, 1972, 253, T. CCVIII, 746. sír; Jurkič, 2003, 121;

49. Pyxisbe való üveg betét

Lelőhely: Zadar környéke

Méret: 3.5x2.3 cm

Anyag: üveg

Leírás: Kékes üvegből készült hengeres, vékonyfalú üveg betét. A hideg megmunkálás során a peremet hibásan vágták le. Szabad fűjással készült.

Elhelyezés és leltári szám: Museo del Vetro, Murano, IGVE 265 (régi leltári szám: 6517)

Kontextus: ismeretlen

Keltezés: Kr. u. 2. század második fele (párhuzamok alapján)

Bibliográfia: Ravagnan 1994: 133, 1. sz. 254; Štefanac - Šopar 2014, 517 – 527; Stefanač 2013, 172; Puschi 1914, 63-65; Plesinar-Gec, 1972, 253, T. CCVIII, 746. sír; Jurkič, 2003, 121;

50. Millefiori pyxis (Tábl. I.4)

Lelőhely: Kercs Ukrajna

Méret: 4.5x3.8

Anyag: ezüst és email

Leírás: Hat szögletű ezüst tégely, tetején és oldalain színes emailos díszítéssel. Három sarkán akasztóval, az azonos sarkokon lábakkal.

Elhelyezés és leltári szám: ismeretlen

Kontextus: sírból

Keltezés: 2-3. század fordulója

Bibliográfia: Pottier 1907, 794-795; Grossi, 2015, 247-249; Thierry 1962, 66; Forsyth 1950; Rostovtzeff 1923 104-106; Henry 1933

51. Millefiori pyxis (Tábl. VIII. 33)

Lelőhely: Elsenham, Anglia

Méret: ismeretlen

Anyag: ezüst és email

Leírás: Hatszögletű ezüst tégely, tetején és oldalain színes emailos díszítéssel. Három sarkán akasztóval, az azonos sarkokon lábakkal.

Elhelyezés és leltári szám: ismeretlen

Kontextus: sírból

Keltezés: 2. század első fele (éremmelléklet alapján)

Bibliográfia: Pottier 1907, 794-795; Grossi, 2015, 247-249; Thierry, 1962, 66; Forsyth 1950; Rostovtzeff 1923 104-106; Henry 1933

Tartalomjegyzék

Kutatástörténet	1
A kutatás során felmerült problémák	2
A pyxis meghatározása.....	3
Tipológia	4
Tipológián kívüli pyxisek.....	5
Műhelyk.....	5
Felhasználás	7
Pyxisek a leletanyagban	10
Telepekről előkerült pyxisek	10
Sírokból előkerült pyxisek.....	10
Ábrázolások.....	11
Mit tekintünk gazdag temetkezésnek?.....	13
Sírokban előkerült pyxisek kronológiai és társadalmi értelmezése	15
Következtetés levonása	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Katalógus.....	18
Tartalomjegyzék.....	40
Felhasznált irodalom	41

Felhasznált irodalom

Felhasznált auctorforrások

Lukian. Am. 39 = Lucian with an English translation (Loeb Classical Library), in 8 volumes: vol. 1–5 ed. Austin Morris Harmon (1913, 1915, 1921, 1925, 1936); vol. 6 ed. K. Kilburn, 1959; vol. 7–8 ed. Matthew Donald Macleod, 1961, 1967

Mart. 9, 37 = Works by Martial at Perseus Digital Library

<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/searchresults?q=martial>

Ovid. Rem. Am. 355 = Latin Library: Ovid. Amores, Ars Amatoria, Epistulae ex Ponto, Fasti, Heroides, Ibis, Metamorphoses, Remedia Amoris, Tristia.

<https://www.thelatinlibrary.com/ovid.html>

Petr. Sat. CX, 2; XXIX = Works by Petronius at Perseus Digital Library

<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/searchresults?q=Petronius>

id. Plinius, Nat. Hist. VIII. 108. = Works by Pliny the Elder at Perseus Digital Library

https://www.perseus.tufts.edu/hopper/searchresults?target=en&all_words=pliny&phrase=&any_words=&exclude_words=&documents=

Srib. Larg. 30, 37-74. = Scribonius Largus: Der gute Arzt. Compositiones. Latin and German. (ed. Brodersen, Kai) Marix, Wiesbaden, 2016.

Felhasznált szakirodalom

AE 1983 = l'Année épigraphique, 1983, France, 00713

AE 2001 = l'Année épigraphique, France, 01415

AE 2013 = l'Année épigraphique, France, 01234

Amrein 1999 = Amrein, Heidi: Le petit mobiliers, In: Castella et al. La nécropole gallo-romaine d'Avenches „En Chaplix”: Fouilles, 1987-1992. Etude de mobilier, vol 2. 1999. 297-426.

Atanasov, 2007 = Atanasov, Georgi: Late Antique Tomb in Durostrorum – Silistra and it's Master, In: Pontica vol. 40, 2007. 447-470.

Baú 2004 = Baú, Aline: La tabletterie gallo-romaine á Martigny/ Forum Claudii Vallensium, Lausanne, 2004

Béal – Feugère 1983 = Béal, Jean-Claude – Feugère, Michel: Les pyxides gallo-romaines en os de Gaule méridionale, Documents d'Archéologie Méridionale, France, 1983, 115-126.

<https://doi.org/10.3406/dam.1983.932>

Berecz – Fodor – Sándor – Vida 2022 = Berecz, Katalin – Fodor, László – Sándor, Judit – Vida Tivadar: Előkelők temetkezései a Szihalom-Budaszög lelőhelyen az ókor és népvándorláskor határán (Heves megye), In: Artificia mirabilia. 2022, 337-384.

Bíró 2004 = Bíró, Szilvia: Savaria keleti temetője, In: Savaria Vas megyei múzeumok értesítője 28. Szombathely, 2004, 63-134.

Borhy – Dévai – Tankó 2018 = Borhy, László – Dévai, Kata – Tankó, Károly: Celto – Gallo – Roman, Studies of the MTA-ELTE Research Group for Interdisciplinary Archeology, Paris, 2018

Bosche 2016 = Bosche, Susanne: Die Selbstrepräsentation von Handwerkern und Händlern im Grabkontext in der Provinz Gallia Belgica: Aspekte der Vermittlung sozialer Identität in einer multikulturellen Gesellschaft, Heidelberg: Propylaeum, 2016, Daidalos: Heidelberger Abschlussarbeiten zur Klassischen Archäologie, Band 6. 2016

Bózsa 2016 = Bózsa, Anikó: A szépségápolás tárgyi emlékei Pannonia Magyarországra eső részén, Doktori Disszertáció, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Budapest, 2016

Bőr 2022 = Bőr, Gabriella: Pixisek a Kárpát-medencei szarmata Barbaricumban, Acta Iuvenum Sectio Archeologica, 4, 9-29. 2022, 169-224.

Buócz 1967 = Buócz, Terézia: Savaria topográfiája. Szombathely, 1967

Collot 1981 = Collot, Gérald: La civilisation gallo-romaine dans la cité des Médiomatriques, 1. rész, 1981

Couissin 1932 = Couissin P. et al.: Carte archéologique de la Gaule romaine. Fascicule II, Carte (partie orientale) et texte complet du département du Var, Institut de France, II, Paris, 1932

Castella et al 2002 = Castella, Daniel et al: Trois ensembles funéraires aristocratiques du début du Haut-Empire à Avenches-En Chaplix", Bulletin de l'Association Pro Aventico 44, 2022, 7-102.

Castella et al 1999 = Castella, Daniel et al: La nécropole gallo-romaine d'Avenches "En Chaplix". Fouilles 1987-1992, vol. 2: Étude du mobilier, Cahiers d'archéologie romande 78, Serie Aventicum X, Lausanne. 1999

Dági – Mráv 2019 = Dági Marianna – Mráv Zsolt: A Seuso-kincs. Pannonia fénye, Budapest. 2019

Deschler-Erb 1998 = Deschler-Erb, Sabine: Römische Beinartefacte aus Augusta Raurica: Rohmaterial, Technologie, Typologie und Chronologie: vol 1, Text und Tafeln 1998, 180-200.

Deschler-Erb – Amman 2019 = Deschler-Erb, Sabine – Amman, Sandra: Bone Artifacts from roman cremation burials: methods, results and conclusions. The example of the cemetery of Kaiseraugst-Im Sager (CH), Augst, 2019

Duvauchelle 1999 = Duvauchelle, Anika – Ogay, Alexandre: Le petit mobilier en bronze, fer, pierre, os et bois, Bulletin de l'Association Pro Aventico 41, 1999, 55-65.

Erdélyi 1974 = Erdélyi Gizella: A római kőfaragás és kőszobrászat Magyarországon, Budapest, 1974

Eskioğlu 1989 = Eskioğlu, M.: Garipler Tümülüsü ve Kayseri'Deki Tümülüs tipi mezarlar. Türk Arkeoloji Dergisi 28, Ankara, 1989, 189-224.

R. Facsády 2013 = R. Facsády, Annamária: „Forma bonum fragile est...” Szépítkezés a római korban, Budapest, 2013, 78-83.

Fasold 1998 = Fasold, Peter: Bestattungssitte und kulturelle Identität: Grabanlagen und Grabbeigaben der frühen römischen Kaiserzeit in Italien und den Nordwest-Provinzen, Xantener Berichte Bd. 7, Xanten, 1998, 60-68.

Saedlou 2004 = Saedlou, N.: Les pyxides tournées de Saintes (Charente-Maritime): contribution à la connaissance de la technique du tournage du bois dans l'Antiquité. In: Feugère, M. et al. (Ed.), Le Tournage, des origines à l'an mil: actes du colloque de Niederbronn, octobre 2003. Montagnac 2004, 131-135.

Forsyth 1950 = Forsyth, William H.: Provincial Roman Enamels Recently Acquired by the Metropolitan Museum of Art, *The Art Bulletin* 32/4, 1950, 296-307.

Fünfschilling 2012 = Fünfschilling, Sylvia: Schreibgeräte und Schreibzubehör aus Augusta Raurica, *Jahresberichte aus Augst und Kaiseraugst* 33, 2012, 163-236.

Gabler 1990 = Gabler Dénes: Terra sigillata az inotai és a pannoniai halomsírokban. *Noricum-Pannoniai halomsírok, Veszprém* 1990, 149-162.

Gáspár 1986 = Gáspár, Dorottya: Römische Käschen aus Pannonien. *Anteus* 15, Budapest, 1986

Gáspár 2016 = Gáspár Dorottya: Pannóniai síremlékek I-III. - Római kori halottkultusz a mai Magyarország területén, Budapest, 2016

Groh – Sedlmayer – Kiss – Renhart 2013 = Groh, Stephan – Sedlmayer, Helga – Kiss Péter – Renhart, Silvia: Ein italisch geprägtes Grabinventar mit dem Beinrelief eines Eros aus der nördlichen Nekropole von Savaria-Szombathely, Pannonien (Ungarn), *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien*, Band 82, 2013, 195-227.

Gostenčnik 2005 = Gostenčnik, Kordula: Die Beinfunde vom Magdalensberg. Klagenfurt, 2005

Hamarneh 2023 = Hamarneh, Basema: Sculpta ab ingeniosa manu? Some Thoughts on the Ivory Pyxis from the Kunsthistorisches Museum in Vienna, In: *Mitteilungen zur Christlichen Archäologie* 29, Wien, 2023, 51-70.

Henry 1933 = Henry, Françoise: 1933 Émailleurs d'Occident. *Préhistoire*, 2/1, 1933, 65-146.

Ilon – Kiss 2007 = Ilon Gábor - Kiss Péter: Szombathely, Paragvári u. 77. - Régészeti kutatások Magyarországon 2006-2007

Jurkič 2003 = Girardi-Jurkič, Vesna – Dzin, Kristina.: Sijaj antičkih nekropola Istre, *Monografije i katalozi*, 13, Arheološki muzej Istre, Pula, 2003

Kaufmann-Heinimann - Max 2017 = Kaufmann-Heinimann, Annemarie – Martin Max: Die Apostelkanne und das Tafelsilber im Hortfund von 1628. *Trierer Silberschätze des 5. Jahrhunderts. Trierer Zeitschrift Beiheft* 35. Trier: Rheinisches Landesmuseum, 2017

Kiss 1957 = Kiss Ákos: A mezőszilasi császárkori halomsírok, *Archaeológiai Értesítő* 84. 1957, 40-53.

Kiss 2006 = Kiss Péter: Urnák, hamvak, leletek, Régészeti feltárás Savaria északi temetőjében, Ókor, 2006, V. évfolyam, 2. szám, 93-97.

Kovács – Petényi 2013 = Kovács Péter - Petényi Sándor: Újabb római szarkofág Tatabányáról, In: Studia Epigraphica Pannonica V, Budapest, 2013, 113-120.

Kovács – Petényi 2014 = Kovács Péter - Petényi Sándor: A roman sarcophagus from Tatabánya, In: Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 65, Budapest, 2014, 427-435.

Kuzsinszky 1920 = Kuzsinszky Bálint: A Balaton környékének archaeológiája, Budapest, 1920. 69-97.

Laczkó 1912 = Laczkó Dezső: Római telepnyomok és útirányok Veszprém megye déli felében, In: Laczkó Dezső – Rhé Gyula: Baláca, Veszprém, 1912

Láng – Tóth Farkas 2015 = Láng Orsolya – Tóth Farkas Márton: Spakli, ecset, lézerszkennér. Régi és új technológiák alkalmazása a régészeti kutatásban Óbudától Újpestig, Időszakos kiállítás az Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeum és Régészeti Parkban 2015. április 17. – október 3.

Lassányi 2008 = Lassányi Gábor: Előzetes jelentés az aquincumi polgárváros keleti (gázgyári) temetőjében 2007-ben végzett feltárásokról, Aquincumi füzetek 14. Budapest, 2008, 64-70.

Mangoldt 2005 = Mangolt, H. von: *Der Silberschatz von Bursa*. Oxford 2005.

Manniez 2005 = Manniez, Yves: Essai d'interprétation d'un lot mobilier d'offrande issu d'un tombe nîmoise du Ier siècles de notre ére. Bulletin Instrumentum 21. 2005. 34-36.

Márton 2019 = Márton András: Les pratiques funéraires en Pannonie de l'époque augustéenne à la fin du 3e siècle, Oxford, 2019 <https://doi.org/10.2307/j.ctvwh8c7h>

Mazauric 1912 = Mazauric, Felix: Recherches et acquisitions, in: Mémoires de l'Académie de Nîmes, 1912

Meinhart 1985 = Meinhart, Mariannam: *Vocabularium Iurisprudentiae Romanae*, New York, 1985

Meystre 1998 = Meystre, C.: Les petits mobiliers, In: Castella et al: Recherches récentes dans la nécropole de la Porte de l'Ouest á Avenches-les fouilles de la Longeaigue, 1992-1997, Bulletin de l'Association Pro Aventico 40, 1998, 191-201.

Miškec et al. 2021 = Miškec, Alenka – Županek, Bernarda – Karo, Špela – Tica, Gojko: Northern Cemetery of Emona – the Kozolec lelöhely, Ljubljana, 2021

Nagy 1928 = Nagy Lajos: Egy pannoniai sigillata-gyár, Archaeológiai Értesítő 42, Budapest. 1928, 96-113.

Németh 1904 = Németh János: A római sírok Szilasbalháson, Archaeológiai Értesítő 25, Budapest, 1904, 246-437.

Nouvel Espérandieu VII – Metz et la cité des Médiomatriques, 2021

Obmann 1997 = Obmann, Jürgen: Die Römische Funde aus Bein von Nida-Hedderheim. Schriften des Frankfurter Museum für Vor- und Frühgeschichte 13, Bonn 1997

Ota 2016 = Ota, Liana: Graves in Moesia Inferior with strigils as grave goods, In: Adriana Panaite (ed.): Moesia et Christiana, Brăila, 2016

Ottományi 2016 = Ottományi Katalin: A budaörsi római vicus temetője, Budapest, 2016

Painter – Hunter 2013 = Painter, Kenneth – Hunter, Fraser: Late Roman silver: the Traprain treasure in context, Edinburgh, 2013

Palágyi 1974-76 = Palágyi Sylvia: Inota, RégFüz I/27, Veszprém, 1974

Palágyi 1975 = Palágyi Sylvia: Római halomsírok Inotán, Várpalotai Helytörténeti Értesítő 2 1975, 47-53.

Palágyi 1981 = Palágyi Sylvia: Die Römischen Hügelgräber von Inota, Alba Regia 19, Székesfehérvár, 1981, 7-93.

Palágyi 1988 = Palágyi Sylvia: Römischen Hügelgräber nördlich vom Balaton, Communicationes Archaeologicae Hungariae 1988, 75-80.

Palágyi 1989-91 = Palágyi Sylvia: Der inotaer Grabstein – der richtige Inhalt der Wagenderstellungen, Mitt.Aech.Gesellschaft Steiermark 3-4, 1989-1990, 153-161.

Palágyi 1990 = Palágyi Sylvia: Az inotai feltárások és a Veszprém megyei római kori halmok fémanyagának összehasonlítása. In: Noricum-pannoniai halomsírok: Az 1988. október 21-i várpalotai tanácskozás előadásai, Várpalota 36 1991, 9-14.

Palágyi 1994 = Palágyi Sylvia: A pannóniai római kori halomsírok az újabb kutatások tükrében. Disszertáció. Budapest-Veszprém 1994

Palágyi 1996 = Palágyi Sylvia: Párhuzamok és különbségek. Római kori halomsírok, kocsi és lótemetkezések, Veszprém, 1996

Palágyi – Nagy 2000 = Palágyi Sylvia – Nagy Levente: Római kori halomsírok a Dunántúlon, 2000, 98-102.

Petkovič 1995 = Petkovič, Danica– Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorije gornje Mezije. The Roman Items of Bone and Antler from the Territory of Upper Moesia. Archaeological Institute Belgrade Monographies 28, Belgrade, 1995

Petru 1972 = Petru, Sonja: Emonske nekropole (odkrite med leti 1635-1960). Catalogi et monographie 7. Ljubljana, 1972

Pinterovič 1954 = Pinterovič, D.: Najoviji nalazi iz Dalja, zrakajnog arheoloskog nalazista — Die neuesten Römischen Funde aus Dalj bei Osijek, Osjecki Zbomik, IV, 1954, 19-31.

Plesinar-Gec 1972 = Plesinar-Gec, Ljudmila: Severno emonsko grobišče, Katalogi in monograjje, 8, Mestni muzej, Ljubljana, 1972

Pottier 1907 = Pottier, Edmond: Pyxis, In Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines 4/1 1907, 794-795.

Pugsley 2003 = Pugsley, Paola: Roman Domestic Wood. Analyses of morphology, manufacture and use of selected categories of domestic wooden artefacts with particular reference to the material from Roman Britain. BAR International Series 1118, 2003

Puschi 1914 = Puschi, Alberto: Nesazio: scavi degli anni 1906, 1907 e 1908, Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria, Vol. 30, 1914, 1–75.

Radnóti 1938 = Radnóti Aladár: Die Römischen Bronzegefäße von Pannonien, Dissertationes Pannonicae, II/6, 1938

Radnóti 1957 = Radnóti Aladár: Gefäße, Lampen und Tintenfüßer aus Bronze, Intercisa II, Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae XXXVI, 1957

Rădulescu – Coman – Stavru = Rădulescu, Adrian – Coman, E. – Stavru, C.: Un sarcophago di età romana scoperto nella necropoli tumulare di Callatis (Mangalia). Pontica 6, 1973

Raev 1977 = Raev, Boris A.: Die Bronzegefäße der Römischen Kaiserzeit in Thrakien und Mösien, BRGK, LVIII, 1977, 605-642.

Revoil 1867 = Revoil, Henry: Sépultures gallo-romaines découvertes dans les fouilles de l'Eglise Neuve de Saint-Baudile à Nîmes, in Mémoires de l'Académie du Gard, Nov. 1866-Août 1867, 267-76.

Rostovtzeff 1950 = Rostovtzeff M. I.: Une trouvaille de l'époque Gréco-Sarmate de Kertch au Louvre et au Musée de Saint-Germain, Monuments et mémoires de la Fondation Eugène Piot 26, 1923, 99-163.

Sági 1943 = Sági Károly: Császárkori tumulusok Pannoniában, Archaeológiai Értesítő 4, Budapest, 1943, 113-143.

Schenk 2008 = Schenk, Aurélie: Regard sur la tabletterie antique. Les objets en os, bois de cerf, et ivoire. Avenches 2008

Stefanač-Šopar 2017 = Stefanač, Berislav – Šopar, Aska: Sylver Pyxides with glass receptacles from the necropolis of Roman Iader, Crikvenica, 2017, 517-527.

Stefanač 2013 = Stefanač, Berislav: Stakleni aribali iz Jadera (Glass aryballoi from Iader), Archaeologica Adriatica, Vol. 7, 2013, 163–198.

Szabó 1999 = Szabó Klára: Die Phialen mit Griff des Handwaschservices des sog. Alikaria-Typs. Antaeus 24 1997-1998/1999 462-491.

T. Szőnyi 1973 = T. Szőnyi Eszter: A győri Kálvária utcai római temető hamvasztásos sírjai, Arrabona, XV, 1973, 5-67.

T. Szőnyi 1974 = T. Szőnyi Eszter: A győri Kálvária utcai római temető csontvázak sírjai, Arrabona, XVI, 1974, 5-44.

T. Szőnyi 1977 = T. Szőnyi Eszter: Előzetes jelentés a Sopron, Deák téri római temető feldolgozásáról, Soproni Szemle 31. 1977, 340-345.

T. Bíró 1994 = T. Bíró Mária – The Bone Objects of the Roman Collection, Catalogi Musei Nationalis Hungarici Series Archaeologica II., Budapest, 1994

T. Bíró 2000 = T. Bíró Mária: Pannoniai csontművészet, Budapest, 2000

T. Bíró – Choyke – Vass – Vecsey 2012 = T. Bíró Mária – Choyke, Alice M. – Vass Lóránt – Vecsey Ádám: Aquincumi csonttárgyak, Budapest, 2012

Tait, 1991 = Tait, Hugh: Five thousand years of Glass, London, 1991

Tatton-Brown – Gudenrath, 2005 = Tatton-Brown, Veronica – Gudenrath, William: Catalogue of Greek and Roman glass, vol. 2, London, 2005

Thierry 1962 = Thierry, Oswald: Á propos d'une nouvelle pyxide d'époque romaine á décor d'email millefiori Antike Kunst 5. 1962, 65-68.

Vaday 1989 = Vaday Andrea: Die Sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok, In: Antaeus, 1988-1989, 60-259.

Vágó 1969 = B. Vágó Eszter: Ausgrabungen in Intercisa (1957-1969), Alba Regia, XI, 109-119.

Visy 1997 = Visy Zsolt: Die Wagendarstellungen der Pannonischen Grabsteine. Pécs, 1997

Vrkić – Skela 2016 = Vrkić Šime – Skela Goran: Vinkovačko blago: rezultati preliminarne analize kasnoantičke ostave srebrnih predmeta, Zagreb, 2016, 145-218.

Topál 2003 = Topál Judit: Roman cemeteries of Aquincum, Pannonia, The western cemetery, Bécsi road II, 2003, 57-60.

Zsidi 2008 = Zsidi Paula: Régészeti feltárások Budapest területén 2007-ben, Aquincumi Füzetek, 14. szám, 2008, 8-14.

<https://seuso.mnm.hu/hu/a-seuso-kincs/targyak/az-illatszerez-doboz#&sobj=11>

lupa.at